

Collectief dekolonisatietrauma, mythe of werkelijkheid

**De Nieuw-Guineacrisis (1950-1962) vanuit het perspectief van critici op het
Nieuw-Guineabeleid van minister Joseph Luns**

BACHELORSCRIPTIE

Student: Anandi Schelfhout

Studentnummer: 3925552

Onderwijsinstelling: Universiteit Utrecht

Opleiding: Geschiedenis

Vak: Geschiedenis Bachelor Eindwerkstuk (GE3V14054)

Docent: Dr. P.M. Malcontent

Aantal woorden: 10146

Plaats: Utrecht

Datum: 7 april 2017

Samenvatting

Deze scriptie werpt een vernieuwende blik op het conflict tussen Nederland en Indonesië over het westelijke gedeelte van Nieuw-Guinea van 1950 tot 1962. In het historiografisch debat ligt de nadruk op het dekolonisatietrauma dat werd veroorzaakt door het verlies van Nieuw-Guinea in 1962. Dit is te wijten aan de grote invloed van minister van Buitenlandse Zaken Joseph Luns, die hardnekkig vasthield aan Nieuw-Guinea zodat Nederland een middelgrote mogendheid zou kunnen blijven. De vraag is echter in hoeverre er sprake was van een dekolonisatietrauma na het verlies van Nieuw-Guinea als men kijkt naar argumenten van critici op het kabinetsbeleid, die al geruime tijd aangaven dat Nederland zijn aanwezigheid op Nieuw-Guinea beter kon beëindigen.

Om antwoord te geven op deze vraag is ten eerste onderzocht tot op welke hoogte het beeld juist is dat Luns zo halsstarrig aan Nieuw-Guinea vasthield door de te kijken naar de historiografie. Ten tweede komen de argumenten van verschillende critici op het kabinetsbeleid aan bod. Hierbij wordt gebruik gemaakt van biografieën en andere uitgaven die gebaseerd zijn op primaire bronnen om zo dicht mogelijk bij de bronnen te blijven. Het blijkt dat sommige argumenten gedurende de hele crisis een rol spelen, zoals de betrekkingen met Indonesië en dat er later meer argumenten bij komen, zoals het voorkomen van een militair conflict. Als derde volgt een casus over minister van Financiën Jelle Zijlstra die tijdens zijn ministerschap felle kritiek uitte op het Nieuw-Guineabeleid. Bij onderzoek van primaire bronnen van Zijlstra, blijkt dat hij pragmatische overwegingen had om Nieuw-Guinea over te dragen en dat hij ook inzag dat de internationale steun voor Nederland afnam.

De biografische methode blijkt een zeer relevante benadering om een nieuwe visie op de Nieuw-Guineacrisis te geven. Eventueel vervolgonderzoek zou zich kunnen richten op andere critici. Zo kan worden gekeken of de afwezigheid van een trauma bij Zijlstra persoonlijk was of het een breder gedragen gevoel in de Nederlandse samenleving en dat Nederland derhalve niet aan een dekolonisatietrauma leed.

Inhoudsopgave

Inleiding.....	5
Hoofdstuk 1. Luns en Nederland als wereldmacht.....	10
Het dekolonisatietrauma	10
Joseph Luns, de belichaming van het Nederlandse Nieuw-Guineabeleid.....	11
De Nieuw-Guineacrisis vanuit Luns' perspectief.....	13
Conclusie	15
Hoofdstuk 2. Critici aan het woord	16
Verslechtering van de Nederlands-Indonesische betrekkingen.....	16
Betrekkelijke economische waarde	18
Afbrokkeling van de internationale steun.....	18
Uitblijvende steun van de Verenigde Staten.....	19
Verdeeldheid binnen het kabinet	21
Afnemende steun voor het kabinet in de Tweede Kamer.....	22
Angst voor een gewapend conflict	24
Conclusie	26
Hoofdstuk 3. De nuchtere aanpak van Jelle Zijlstra.....	28
Motieven voor behoud van Nieuw-Guinea	29
Genève, de eerste confrontatie met de Nieuw-Guineakwestie.....	29
Amerikaanse steun?.....	30
Zijlstra's positie in het kabinet	32
Reflecties op een stormachtige periode.....	34
Conclusie	35
Tot slot.....	36
Literatuurlijst	38
Bronnen	38
Bronnenuitgaven.....	39
Literatuur	39

Afbeelding op de voorpagina:

Conferentie in Genève op 19 december 1955 in hotel Des Bercues over de Nederlands-Indonesische betrekkingen. De Nederlandse delegatie werd voorgezeten door minister van Buitenlandse Zaken J.M.A.H. Luns (midden). Op de foto rechts van hem zit minister van Economische Zaken J. Zijlstra.

Bron: ANP Historisch Archief Community, 'Geneve, 19 december 1955', <http://www.anp-archief.nl/page/50725/nl> (21 maart 2017).

Inleiding

Indonesië was in 1949 na een lange en bloedige dekolonisatieoorlog officieel onafhankelijk van Nederland geworden. Het westelijke gedeelte van Nieuw-Guinea bleef als een doekje voor het bloeden tot Nederland behoren.¹ Indonesië was hier sterk op tegen omdat ze het gebied als onderdeel van Indonesië beschouwden. Daarnaast was het voor hen onaanvaardbaar dat hun voormalige kolonisator invloed op de regio bleef uitoefenen.² Gedurende de jaren vijftig liep dit diplomatieke conflict steeds verder op. Uiteindelijk beëindigde Nederland, onder grote druk van de Verenigde Staten en de Verenigde Naties, zijn aanwezigheid in Nieuw-Guinea in 1962 tijdens het centrumrechtse kabinet-De Quay. Een groot militair conflict was op het nippertje afgewend. Op 1 mei 1963 werd Nieuw-Guinea overgedragen aan Indonesië, na een interim-bestuur van de Verenigde Naties sinds oktober 1962.

Minister van Buitenlandse Zaken Joseph Luns, die zich vanaf 1952 meester had gemaakt van het Nieuw-Guineavraagstuk, was een uitgesproken tegenstander van overdracht. Het algemene beeld dat zich in de literatuur heeft gevormd is dat de visie van Luns toonaangevend was voor de politieke stemming in Den Haag. Er is maar weinig ruimte overgebleven voor politici met een andere zienswijze, terwijl er toch een aanzienlijk aantal waren die Luns' Nieuw-Guineabeleid bekritiseerden. De meest prominente criticaster in de laatste fase van het conflict was minister van Financiën Jelle Zijlstra van de Anti-Revolutionaire Partij (ARP). Zijlstra uitte gedurende zijn ministerschap stevige kritiek op de gang van zaken.³ KVP-dissident Frans Duynstee, diplomaat en onderhandelaar tijdens de crisis Herman van Roijen, KVP-staatssecretaris van Binnenlandse Zaken Theo Bot, en de PvdA'ers Conny Patijn en Jacques de Kadt kunnen ook als critici gekenmerkt worden. Bovendien liet premier Jan de Quay zich naarmate het conflict vorderde steeds kritischer uit over de gang van zaken.

Na de Tweede Wereldoorlog was er sprake van discontinuïteit in de geschiedenis van Nederland. Nederland verloor in relatief korte tijd zijn Aziatische koloniën, terwijl Nederlands-Indië voor de oorlog nog een grote bijdrage leverde aan de versterking van het nationale zelfbewustzijn van Nederland. Het trauma dat gepaard

---

¹ Het oostelijke gedeelte van Nieuw-Guinea hoorde van 1949 tot 1975 bij Australië.

² Jan Willem Brouwer, 'De Nieuw-Guineakwestie', in: Jan Willem Brouwer en Jan Ramakers (red.), *Het kabinet-De Quay 1959-1963 : Regeren zonder rood* (Nijmegen-Amsterdam 2007) 149-246, 153.

³ Rimko van der Maar en Hans Meijer, *Herman van Roijen, 1905-1991 : een diplomaat van klasse* (Amsterdam 2013) o.a. 351, 361, 404.

ging met de dekolonisatie van Nederlands-Indië bleef, zoals Niek van Sas dit beschrijft in 'De kracht van Nederland', het buitenlands beleid van Nederland op een negatieve manier beïnvloeden.⁴ Dit is volgens hem het duidelijkst zichtbaar aan het halsstarrige verzet tegen het opgeven van Nieuw-Guinea. Mede door de grote invloed van de visie van de Nederlandse regering, die aanzienlijk werd beïnvloed door het standpunt van minister Luns, heerste het idee dat het verlies van Nieuw-Guinea tot een nog groter trauma zou leiden dan het verlies Nederlands-Indië. Daarom deed Luns alles wat in zijn macht lag om Nederlands-Nieuw-Guinea, de laatste kolonie van Nederland in Azië, te behouden. Hij wilde het imago van Nederland als middelgrote macht hooghouden.⁵

De visie dat de dekolonisatie traumatiserend was voor Nederland, is ook diepgeworteld in de historiografie. Vier jaar na de Nieuw-Guineacrisis betoogde politicoloog Arend Lijphart in het boek *The trauma of decolonization* dat de symbolische waarde van Nieuw-Guinea groter was dan alle militaire, economische en politieke belangen bij elkaar. Het verlies ervan leidde daarom tot een collectief trauma, dat zich uitte in binnenlandse verdeeldheid en gevoelens van frustratie en vernedering.⁶ Omdat Lijpharts stelling grote invloed had op het daaropvolgende historiografische debat, zal ik voortaan de term 'dekolonisiatetrauma' aanhouden waar het gaat over de zogenoemde destabiliserende invloed van de dekolonisatie van Nieuw-Guinea op Nederland.⁷

Uit het historiografisch onderzoek naar het verschijnsel dekolonisiatetrauma naar aanleiding van het verlies van Nieuw-Guinea in het eerste hoofdstuk blijkt dat de visie van Lijphart een vrij constante factor is in het debat. De stelling die hij in 1966 poneerde komt in vele studies terug, zoals in *Indië verloren, rampspoed geboren*⁸ van historicus Hendrik Lodewijk Wesseling en 'Dekolonisatie, compensatiedrang en de normalisering van de Nederlandse buitenlandse politiek' van Alfred E. Pijpers.⁹ Er zijn verschillende termen gebruikt voor hetzelfde verschijnsel, zoals de aangetaste trots en krenking van het nationale zelfbewustzijn, maar alle komen ze op hetzelfde neer.

---

⁴ Niek C.F. van Sas, 'De kracht van Nederland: nationaliteit en buitenlands beleid', in: N.F.C. van Sas (red.), *De kracht van Nederland* (Haarlem 1991) 9-15.

⁵ Pieter B.R. de Geus, *Misleiding of Zelfbedrog : Het Nederlands beleid ten aanzien van Nieuw-Guinea* (Baarn 1984) 69.

⁶ Arend Lijphart, *The trauma of decolonization : the Dutch and West New Guinea* (New Haven 1966) 288.

⁷ Remco Raben, 'Postkoloniaal Nederland', *Internationale Spectator* (2000) 7/8, 361.

⁸ Hendrik Lodewijk Wesseling, *Indië verloren, rampspoed geboren : en andere opstellen over de geschiedenis van de Europese expansie* (Amsterdam 1988).

⁹ Alfred E. Pijpers, 'Dekolonisatie, compensatiedrang en de normalisering van de Nederlandse buitenlandse politiek', in: N.F.C. van Sas (red.), *De kracht van Nederland* (Haarlem 1991) 204-218.

Er zijn echter ook een aantal auteurs die een kritische blik hebben geworpen op dit fenomeen. Zo geeft publicist Ronald Gase in *Misleiding of Zelfbedrog, Het Nederlands beleid ten aanzien van Nieuw-Guinea* een overzicht van betrokken Nederlandse bewindslieden en hun visie op het Nieuw-Guineabeleid. Gase trekt het optreden en de geloofwaardigheid van Luns in twijfel.¹⁰ Ook Christiaan Penders en Remco Raben geven nuance aan het debat. Penders doet te stellen dat het trauma niet collectief was en Raben doet te betogen dat de koloniën maar weinig bijdroegen aan het Nederlandse zelfbeeld.¹¹ Een recente revisionistische bijdrage is van historicus Vincent Kuitenbrouwer met zijn artikel ‘Beyond the ‘Trauma of Decolonisation’’. Hij analyseert de plannen van staatssecretaris Bot, die een campagne startte voor internationalisering van de Nieuw-Guineakwestie via de VN, en concludeert dat niet alle beleidsmakers conservatieve kolonialen waren.¹²

Albert Kersten geeft in zijn biografie over Luns een genuanceerder beeld van de minister van Buitenlandse Zaken dan in de meeste bijdragen naar voren komt. Desondanks stelt Kersten in zijn conclusie dat Luns aan een dekolonisiatetrauma naar aanleiding van het verlies van Nederlands-Indië leed.¹³ Ook in de biografie over Herman van Roijen wordt Luns neergezet als iemand die de gebeurtenissen als traumatisch ervoer en daardoor hardnekkig aan Nieuw-Guinea bleef vasthouden.¹⁴ Diplomaat Van Roijen was de ambassadeur die Nederland gedurende de Nieuw-Guineacrisis vertegenwoordigde in de Verenigde Staten. Vanuit deze positie werd hij aangesteld om te onderhandelen over de overdracht van Nieuw-Guinea. Door de visie van Van Roijen te belichten geven Rimko van der Maar en Hans Meijer in deze biografie een andere kijk op de zaak. Als nuchtere diplomaat vond Van Roijen het onaanvaardbaar een oorlog te riskeren omwille van de nationale eer, vooral omdat Nieuw-Guinea rationeel gezien geen waarde had voor Nederland.¹⁵

---

¹⁰ Ronald Gase, *Misleiding of zelfbedrog : Een analyse van het Nederlandse Nieuw Guinea-beleid aan de hand van gesprekken met betrokken politici en diplomaten* (Baarn 1984) 60, 125.

¹¹ Christiaan L.M. Penders, *The West New Guinea debacle : Dutch decolonisation and Indonesia, 1945-1962* (Honolulu 2002); Raben, ‘Nederland en de (post)koloniale wereld’, 156; Remco Raben, ‘Postkoloniaal Nederland’, in: Jacco Pekelder, Remco Raben en Mathieu Segers (red.), *De wereld volgens Nederland : Nederlandse buitenlandse politiek in historisch perspectief* (Amsterdam 2015) 363.

¹² Vincent Kuitenbrouwer, ‘Beyond the ‘Trauma of Decolonisation’’: Dutch Cultural Diplomacy during the West New Guinea Question (1950-1962)’, *The Journal of Imperial and Commonwealth History* 44 (2016) 2, 306-327, 321.

¹³ Albert Kersten, *Luns : Een politieke biografie* (Amsterdam 2010) 625.

¹⁴ Van der Maar en Meijer, *Herman van Roijen*, 368.

¹⁵ *Ibidem*, 503.

In dit essay wil ik inzichtelijk maken dat er veel kritiek was op het Nieuw-Guineabeleid. Luns had diverse tegenstanders die allen kritisch waren op het gevoerde beleid. Door te analyseren met welke argumenten zij het beleid bekritiseerden, wil ik de revisionistische these van Gase, Penders, Raben en Kuitenbrouwer toetsen. Zij stellen allen dat het dekolonisatietrauma niet zo alomvattend en collectief was als uit de dominante stroming van het historiografisch debat naar voren komt. De meeste bijdragen nemen Lijpharts dekolonisatietraumastelling namelijk over zonder er al te kritisch op te reflecteren of er onderzoek naar te doen. Daarnaast zijn ze algemeen, generaliserend en hebben ze weinig oog voor uitzonderingen op de regel. Door primaire bronnen van verschillende critici op het beleid van Luns te onderzoeken wil ik het debat nuanceren en verdiepen. In hoeverre was er sprake van een dekolonisatietrauma na het verlies van Nieuw-Guinea in 1962, als men kijkt naar argumenten van minister Jelle Zijlstra en andere critici van het kabinetsbeleid die al geruime tijd aangaven dat Nederland zijn aanwezigheid op Nieuw-Guinea beter kon beëindigen en hoe Zijlstra achteraf op het Nieuw-Guineaconflikt reflecteerde? Hoewel de Nieuw-Guineacrisis van 1950 tot 1962 duurde, zal vooral de nadruk liggen op de laatste drie jaar omdat in deze periode de ontwikkelingen in een stroomversnelling raakten.

Hiervoor is het ten eerste van belang om te onderzoeken in hoeverre het algemene beeld juist is dat minister Luns zeer verbeten vasthield aan Nieuw-Guinea omdat hij bang was voor een nog groter trauma als gevolg van het verlies van Nieuw-Guinea. Dit wil ik doen door Luns' visie in de context van de belangrijkste gebeurtenissen te plaatsen en zijn zienswijze te toetsen aan het historiografische debat.

In het tweede hoofdstuk komen de belangrijkste critici op het beleid van Luns aan het woord. Ik beperk me voornamelijk tot ministers en Tweede Kamerleden. Zij hadden door hun functie een relatief groot aandeel in de beleidsvorming rondom de Nieuw-Guineacrisis en konden hierdoor invloed uitoefenen op het beleid. De critici haalden verschillende argumenten aan, namelijk de slechte invloed van het behoud van Nieuw-Guinea op de betrekkingen met Indonesië, de betrekkelijke economische waarde van het eiland en de afname van internationale steun. Naarmate de crisis vorderde speelden verdeeldheid binnen het kabinet en afnemende steun voor het kabinet in de Tweede Kamer op. Het laatste argument is het voorkomen van een gewapend conflict met Indonesië. Hun argumentatie wordt geanalyseerd in de bredere context van de politieke verwickelingen rondom het verloop van het conflict.

Ten derde ga ik dieper in op een van deze critici, namelijk minister van Financiën van het kabinet-De Quay Jelle Zijlstra. Omdat het gezien de omvang van dit essay onmogelijk is om alle critici aan het woord te laten, heb ik er een uitgelicht van wie ik de argumentatie en beweegredenen heb bestudeerd. Zijlstra is een relevante persoon om te onderzoeken omdat hij als een van de weinigen de ontwikkelingen rondom Nieuw-Guinea van vrijwel het begin tot het eind op het hoogste niveau heeft meegemaakt.¹⁶ In 1952 werd Zijlstra al op jonge leeftijd minister van Economische Zaken en bleef dit tot 1959. Hij werd in 1959 aangesteld als minister van Financiën. Daarnaast bekijk ik in dit hoofdstuk hoe hij achteraf op het Nieuw-Guineabeleid van Luns en het verlies van Nieuw-Guinea reflecteerde om te kunnen bepalen of er al dan niet sprake was van een dekolonisatietrauma als gevolg van het verlies van Nieuw-Guinea.

In het eerste hoofdstuk maak ik gebruik van de belangrijkste publicaties over de Nieuw-Guineakwestie om het historiografisch debat weer te geven. Voor een aantal critici die in hoofdstuk twee aan bod komen maak ik gebruik van primaire bronnen, voornamelijk brieven, uit de persoonsarchieven uit het Nationaal Archief, omdat in deze persoonlijke documenten de visie van deze critici op het kabinetsbeleid van Luns te vinden is. Dit onderzoek wordt ondersteund met argumenten uit de biografieën van Luns en Van Roijen en uitgaven van het Centrum voor Parlementaire Geschiedenis over de verschillende betrokken kabinetten, omdat deze immers ook op primaire bronnen gebaseerd zijn. Dit vul ik aan met de secundaire literatuur uit het historiografisch debat. Bij mijn onderzoek naar Jelle Zijlstra maak ik gebruik van de biografische methode. Zijn argumenten om Nieuw-Guinea af te staan zijn ingebed in een biografische context. De analyse stoelt op brieven en persoonlijke notities uit zijn persoonsarchief afkomstig uit de Protestantse Erfgoedcollectie. Omdat door zijn onduidelijke handschrift veel aantekeningen onleesbaar waren, gebruik ik Zijlstra's memoires, een uitgebreid interview in *Vrij Nederland* en het boek van historicus George Puchinger dat is gebaseerd op gesprekken met Zijlstra als aanvullende primaire bronnen.¹⁷

---

¹⁶ Ronald Gase, 'Interview met dr. Jelle Zijlstra', *Vrij Nederland*, 4 januari 1986.

¹⁷ Afgezien van een aantal korte opmerkingen, waren de notities van Zijlstra vrijwel ontoegankelijk. Hierdoor kon ik zijn aantekeningen die hij heeft gemaakt gedurende de laatste jaren van de crisis niet allemaal gebruiken. Dit is wrang, omdat ik deze notities vanwege de originaliteit graag in mijn onderzoek verwerkt had. Ook zijn deze aantekeningen interessant omdat ze voor eigen gebruik waren en hij zich daarbij niet heeft laten leiden door wat buitenstaanders ervan vonden. Ik hoop dat deze aantekeningen wel worden verwerkt in de biografie die op dit moment over Zijlstra wordt geschreven. Het gebrek aan leesbare bronnen heb ik gecompenseerd door gebruik te maken van een aantal getypte bronnen uit zijn archief en zijn memoires, een interview en de gesprekken met Puchinger te analyseren.

Hoofdstuk 1. Luns en Nederland als wereldmacht

Het dekolonisatietrauma

The trauma of decolonization is de meest invloedrijke studie over de Nieuw-Guineacrisis. Hierin stelt Lijphart dat het gemeenschappelijke belang van Nieuw-Guinea zeer groot was: ‘New Guinea became the symbol of Holland’s continued national grandeur, power and moral worth’¹⁸ na het verlies van Nederlands-Indië. Dit leidde tot ‘pathological feelings of self-righteousness, resentment and pseudo-moral conviction’ die het Nieuw-Guineavraagstuk tot 1962 overheersten.¹⁹ Hij betoogt dat het verlies van Nieuw-Guinea leidde tot een zwaar, collectief trauma dat Nederland vanaf 1962 in zijn greep had.²⁰ Het is opmerkelijk dat deze redenering in veel bijdragen terugkomt. Er zijn door historici verschillende beschrijvingen gebruikt voor het fenomeen dat zich voordeed na het verlies van Nieuw-Guinea en allen citeren zij Lijphart, zonder hierbij andere, primaire bronnen te raadplegen. Hans Righart stelt in *Het einde van Nederland? Kenteringen in politiek, cultuur en milieu* dat de nationale identiteit werd aangetast door het verlies van Nieuw Guinea, omdat Nederland niet meer de illusie kon koesteren tot de middelgrote mogendheden te behoren.²¹ Maarten Kuitenbrouwer verwoordt een soortgelijk sentiment in *De ontdekking van de Derde Wereld. Beeldvorming en beleid in Nederland 1950-1990*. Hij stelt dat ontwikkelingshulp een direct gevolg was van het dekolonisatietrauma. Dit trauma kwam voort uit de angst dat Nederland afgleed tot ‘een boerderij aan de Noordzee.’²² Ook James Kennedy stelt dat de dekolonisatie een pijnlijke kwestie was waaruit een traumatisch zwijgen voortkwam.²³ Om te weten welke sentimenten er na het verlies van Nieuw-Guinea heersten, is het van belang om eerst de redenen voor behoud van Nieuw-Guinea te onderzoeken.

Veel auteurs stellen dat de motieven om Nieuw-Guinea te behouden niet rationeel waren. Een combinatie van wraak op Indonesië en de deceptie over het verlies van Nederlands-Indië maakte dat de Nederlandse regering het westelijke gedeelte van het eiland niet los wilde laten, zoals historicus J. van Goor stelt in *De Nederlandse*

---

¹⁸ Lijphart, *The trauma of decolonization*, 288.

¹⁹ Ibidem, 285.

²⁰ Ibidem, 286.

²¹ Hans Righart, *Het einde van Nederland? Kenteringen in politiek, cultuur en milieu* (Utrecht 1992) 110.

²² Maarten Kuitenbrouwer, *De ontdekking van de Derde Wereld : Beeldvorming en beleid in Nederland 1950-1990* (Den Haag 1994) 35.

²³ James C. Kennedy, *Nieuw Babylon in aanbouw : Nederland in de jaren zestig* (Meppel 1995) 69-70.

koloniën.²⁴ Volgens politicoloog Pijpers was het niet slechts teleurstelling, maar de angst voor een dekolonisatietrauma dat Nederland ertoe dreef Nieuw-Guinea te willen behouden. In ‘Dekolonisatie, compensatiedrang en de normalisering van de Nederlandse buitenlandse politiek’ beschrijft Pijpers het verlies van Nederlands-Indië als de ‘amputatie van een wezenlijk bestanddeel van onze nationale identiteit’.²⁵ Dit leidde tot compensatiedrang, wat zich uitte in het krampachtig vasthouden aan Nieuw-Guinea en andere nationalistische reflexen. Ook Wesseling, die in 1988 het boek met de veelzeggende titel *Indië verloren, ramspoed geboren* publiceerde, schetst het beeld van Nederland dat maar moeilijk los kon komen van zijn koloniën.²⁶ Deze afhankelijkheid was volgens Wesseling vooral gericht op de status van Nederland in de wereldpolitiek. P.J. Drooglever interpreteert de Nieuw-Guineakwestie aan de hand van de archetypen die de Nederlandse samenleving volgens hem bepalen: de dominee en de koopman. Hij stelt dat in het Nederlandse Nieuw-Guineabeleid de dominee oppermachtig was en de koopman geen rol van betekenis speelde.²⁷ Daarnaast onderschrijft hij het idee van een trauma dat zich na het verlies van Nederlands-Indië voordeed en de invloed die dat kreeg op het Nieuw-Guineabeleid.²⁸ Koloniale frustraties waren gedurende de jaren vijftig dus nog volop aanwezig.²⁹

Joseph Luns, de belichaming van het Nederlandse Nieuw-Guineabeleid

De dekolonisatietraumathese stoelt voornamelijk op het optreden van Joseph Luns (1911-2002), die uit frustratie over het verlies van Nederlands-Indië en vanwege het behoud van Nederland als middelgrote, koloniale mogendheid Nieuw-Guinea niet wenste af te staan.³⁰ In de bijna twintig jaar dat Luns minister van Buitenlandse Zaken was, drukte hij een forse, persoonlijke stempel op het Nederlandse buitenlandbeleid in het algemeen en het Nieuw-Guineabeleid in het bijzonder. Alhoewel het bestuur van Nieuw-Guinea officieel onder het ministerie van Binnenlandse Zaken viel, werd de rol van Luns steeds groter naarmate internationale aspecten de boventoon gingen voeren. Zoals Duco Hellema schrijft in zijn standaardwerk *Nederland in de Wereld*, stond Luns

---

²⁴ J. van Goor, *De Nederlandse koloniën : Geschiedenis van de Nederlandse expansie 1600-1975* (Den Haag 1994) 346.

²⁵ Pijpers, ‘Dekolonisatie, compensatiedrang en de normalisering’, 206.

²⁶ Wesseling, *Indië verloren, ramspoed geboren*, 291.

²⁷ P.J. Drooglever, *Een Daad van Vrije Keuze : De Papoea's van westelijk Nieuw-Guinea en de grenzen van het zelfbeschikkingsrecht* (Den Haag 2005) 147.

²⁸ Ibidem, 173-174.

²⁹ Hellema, *Nederland in de wereld*, 206.

³⁰ Brouwer, ‘De Nieuw-Guineakwestie’, 159.

bij zijn aantreden als minister zonder portefeuille in 1952 bekend als uitermate behoudend, voornamelijk op het gebied van koloniale vraagstukken.³¹ De algehele stemming in de Katholieke Volkspartij (KVP) was dat Nederlands-Indië nooit onafhankelijk had mogen worden en daarom wierpen ze de krasse katholieke Luns in de strijd om hetzelfde voor Nieuw-Guinea te voorkomen.³² De belangrijkste drijfveer die Luns gedurende zijn ministerschap had, was dat Nederland door het behoud van Nieuw-Guinea zijn positie als vooraanstaande mogendheid op het wereldtoneel behield. Suriname en de Antillen waren hiervoor niet afdoende.³³

Luns zag een belangrijke rol voor Nederland weggelegd ‘in het perspectief van een wereldwijde presentie.’³⁴ Historicus Albert Kersten betoogt dat de redenen dat Nederland zo lang vasthield aan Nieuw-Guinea samenhangen met het feit dat Luns de Amerikaanse positie in het Nieuw-Guineaconflikt verkeerd heeft geïnterpreteerd. Daarnaast lichtte hij het kabinet niet altijd goed in, waardoor zijn invloed op het beleid werd vergroot.³⁵ Uiteindelijk komt Kersten tot de conclusie dat Luns aan een dekoloniatetrauma leed, waardoor hij een beleid voerde dat steeds slechter samenging met internationale realiteit.³⁶ Ook Van der Maar en Meijer komen tot deze constatering in hun biografie over Herman van Roijen. Doordat zij de diplomaat en onderhandelaar tijdens de crisis centraal stellen, werpen zij een ander licht op de zaak. Voor Van Roijen woog het politieke belang van Nederland zwaarder dan de koloniale moraal. Hij zag in dat Indonesië vanuit Amerikaans oogpunt van groot politiek-strategisch gewicht was en dat dit voor Amerika zwaarder woog dan de belangen van Nederland. Pragmatisch als hij was had Van Roijen oog voor dit internationale perspectief en was hij daarom voor overdracht. Hij vond dat het bondgenootschap met de VS zwaarder woog dan het prestige van Nederland.³⁷ Luns daarentegen zou er gedurende de tien jaar dat hij verantwoordelijk was voor Nieuw-Guinea alles aan doen om Nieuw-Guinea te

---

³¹ Tijdens het tweede kabinet-Drees waren er twee Ministers van Buitenlandse Zaken: J.W. Beyen en Luns. Beyen was in deze de minister mét portefeuille en was verantwoordelijk voor multilaterale betrekkingen. Luns was formeel minister zonder portefeuille en had de verantwoordelijkheid over bilaterale en niet-Europese kwesties, waardoor Indonesië binnen zijn domein viel. Bron: Hellema, *Nederland in de wereld*, 179.

³² Hellema, *Nederland in de wereld*, 179-180.

³³ Kersten, *Luns*, 74.

³⁴ De Geus, *De Nieuw-Guinea Kwestie*, 69.

³⁵ Ibidem, 224, 244.

³⁶ Ibidem, 625.

³⁷ Van der Maar en Meijer, *Herman van Roijen*, 309, 502.

behouden, en op deze manier te pogen Nederland voor een nog groter gezichtsverlies te behoeden.³⁸

De Nieuw-Guineacrisis vanuit Luns' perspectief

Door Luns' ferme standpunt weigerde Nederland in te gaan op het Indonesische verlangen om te onderhandelen over Nieuw-Guinea. In 1955-1956 leken beide landen even naar elkaar toe te groeien tijdens een conferentie in Genève tussen de delegaties van Luns en de Indonesische minister van Buitenlandse Zaken Anak Agung Gde Agung. De Nederlands-Indonesische Unie was het hoofdonderwerp van deze conferentie. Omdat Nederland het onder geen enkel beding over Nieuw-Guinea wilde hebben en vanwege de groeiende anti-Nederlandse stemming in Indonesië mislukten de onderhandelingen en verliet Indonesië de Unie eenzijdig.³⁹ Nadat een Indonesische resolutie in de Algemene vergadering was verworpen, nationaliseerde Indonesië eind 1957 alle Nederlandse bezittingen en werden Nederlandse staatsburgers uitgewezen om Nederland tot onderhandelingen te dwingen. Omdat ook dit Luns niet overtuigde om tot besprekingen te komen, kwamen de bilaterale betrekkingen met Indonesië steeds verder op scherp te staan.

Luns heeft lang beweerd dat Nederland kon rekenen op steun van de Verenigde Staten bij een militaire inval van Indonesië. De Amerikaanse politiek inzake dekolonisatie stond echter juist loodrecht op de Nederlandse belangen, omdat deze tot doel had de relaties met alle ongebonden landen te verstevigen.⁴⁰ Indonesië was een van deze landen. Door het leveren van wapens en rijst wilde Amerika de nationalistische president Soekarno te vriend houden om zo te verhinderen dat Indonesië ten prooi zou vallen aan het communisme. Dit veroorzaakte logischerwijs grote commotie in het kabinet, vooral omdat Nederland niet van tevoren was geïnformeerd.⁴¹ Luns baseerde zich echter op een verklaring van de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken J.F. Dulles uit 1958, het zogenaamde 'vodge van Dulles'. Hij zag hierin een garantie voor militaire interventie van de VS in geval van een oorlog met Indonesië, waardoor hij vasthield aan zijn beleid om Nieuw-Guinea te behouden. Deze koers leidde

---

³⁸ Kersten, *Luns*, 79.

³⁹ Penders, *The West New Guinea debacle*, 255-259.

⁴⁰ In de Koude Oorlog waren ongebonden landen de landen die zowel niet-Westers als niet-communistisch waren.

⁴¹ De Geus, *De Nieuw-Guinea Kwestie*, 85, 95; Kersten, *Luns*, 215.

herhaaldelijk tot onenigheid met de VS en stond op gespannen voet met Nederland in de hoedanigheid van loyale NAVO-bondgenoot.⁴²

Garantie voor Amerikaanse militaire assistentie is echter altijd als zeer discutabel beschouwd. Lange tijd is gesuggereerd dat Luns de ministerraad en de Tweede Kamer had voorgelogen. Hij zou het kabinet doelbewust hebben misleid met vermeende Amerikaanse garanties en de kabinetsleden zouden onvoldoende kritisch zijn geweest op de uitlatingen en het handelen van Luns.⁴³ In de tussentijd hebben diverse historici, waaronder Kersten, bewezen dat Dulles wel degelijk dergelijke toezeggingen heeft gedaan. Het blijkt dat er sprake was van een zekere garantie voor logistieke steun. Deze toezegging was echter zeer algemeen en gaf geen uitsluitsel over militaire steun.⁴⁴ De toezegging verloor in de jaren na 1958 aan relevantie omdat het beleid in Washington geleidelijk aan wijzigde. Amerika kreeg meer bedenkingen over het Nederlandse beleid en wilde de kwestie zo snel mogelijk afhandelen.⁴⁵ De Nederlandse regering zag de Amerikaanse verklaring als een belangrijk keerpunt dat haar sterkte in de wil tot behoud van Nieuw-Guinea.⁴⁶

Als reactie op de grote hoeveelheid wapens die de Indonesische regering aanschafte, besloot de regering-De Quay de militaire aanwezigheid op het eiland te versterken en stuurde ze het vliegkampschip de *Karel Doorman*. Dit leidde tot een voorlopig dieptepunt in de Nederlands-Indonesische betrekkingen; Indonesië verbrak alle banden met Nederland.⁴⁷ De versterking van de defensie op Nieuw-Guinea veroorzaakte tevens een escalatie van het probleem omdat Nederland internationaal gezien een isolement terecht kwam.⁴⁸ De toestand bleek onhoudbaar en men besloot tot internationalisering van de kwestie. In september 1961 werd het 'plan-Luns', dat inhield dat Nederland Nieuw-Guinea onder toezicht van de VN zou blijven besturen, afgekeurd door de VN. Zowel de Algemene Vergadering als de VS waren er sterk op tegen.⁴⁹ Militair ingrijpen bleek intussen een realistisch alternatief. Indonesische militaire druk op Nieuw-Guinea nam toe en Luns stuurde aan op een oorlog met Indonesië omdat hij bleef geloven dat Nederland voor de Amerikanen een belangrijkere machtsfactor was

---

⁴² Pijpers, 'Dekolonisatie, compensatiedrang en de normalisering', 206.

⁴³ Ronald Gase, *Misleiding of zelfbedrog*, 122.

⁴⁴ Albert Kersten, 'Het vodge van Dulles 1958-1962 : Amerikaanse steun of een dagdroom van Luns?' (Leiden 2005) 6-7.

⁴⁵ Brouwer, 'De Nieuw-Guineakwestie', 158.

⁴⁶ Kersten, *Luns*, 224.

⁴⁷ De Geus, *De Nieuw-Guinea Kwestie*, 126.

⁴⁸ Brouwer, 'De Nieuw-Guineakwestie', 150.

⁴⁹ Hellema, *Nederland in de wereld*, 208.

dan Indonesië.⁵⁰ Halverwege januari 1962 troffen Nederlandse en Indonesische soldaten elkaar in de Etnabaai bij Vlakke Hoek. De zaak stond nu echt op scherp.

Het gewapend treffen in de Slag bij de Vlakke Hoek maakte het rustig verkennen van de onderhandelingsposities van beide partijen onmogelijk. Intussen drukte Robert Kennedy, als vertegenwoordiger van zijn broer, de nieuwe president John Kennedy, Luns met zijn neus op de feiten. In februari 1962 maakte hij Luns in onomwonden bewoordingen duidelijk dat er geen sprake was van Amerikaanse steun.⁵¹ In de loop van het jaar 1962 bleek de Nederlandse positie onverdedigbaar en werden onder invloed van de VS onderhandelingen gestart. De VS presenteerde het plan-Bunker waarin stond dat de autonomie van Nieuw-Guinea binnen twee jaar aan Indonesië zou worden overgedragen. Met grote moeite accepteerde de regering het verlies van Nieuw-Guinea. De VN namen in oktober het gezag over en Nieuw-Guinea werd reeds in mei 1963 overgedragen aan Jakarta. Na een discutabel referendum werd het in 1969 definitief geïncorporeerd door Indonesië.⁵²

Conclusie

Van alle zaken die op buitenlands gebied speelden, was Nieuw-Guinea voor Luns de hoofdzaak.⁵³ Zijn rol in het Nieuw-Guineaconflikt is van wezenlijk belang geweest voor het verloop van het conflict. Het is merkwaardig dat hij gedurende een zo lange tijd vasthield aan zijn plannen omtrent Nieuw-Guinea. Deze vasthoudendheid toont aan dat Luns niet zozeer rationele als wel emotionele beweegredenen had, de economische waarde van Nieuw-Guinea was per slot van rekening onbeduidend. Het Nieuw-Guineaconflikt was voor Luns, aldus Kersten, een traumatische ervaring geweest.⁵⁴ Luns' visie heeft de historiografie aanmerkelijk beïnvloed. Hoewel niet telkens de term trauma wordt gebruikt, wordt uit dit overzicht duidelijk dat veel wetenschappers de dekoloniatraumatheze van Lijphart recycleden zonder hier grondig onderzoek naar te doen. Dit laatste is toe te schrijven aan Lijphart, die Luns' visie heeft overgenomen in zijn studie *The trauma of decolonization*.

---

⁵⁰ Van der Maar en Meijer, *Herman van Roijen*, 502.

⁵¹ Ibidem, 298.

⁵² Hellema, *Nederland in de wereld*, 208-209.

⁵³ Kersten, *Luns*, 242.

⁵⁴ Ibidem, 316.

Hoofdstuk 2. Critici aan het woord

Meteen na de Ronde Tafelconferentie van 1949, waarbij Nieuw-Guinea buiten de soevereiniteitsoverdracht aan Indonesië werd gehouden, was er kritiek op het Nederlandse Nieuw-Guineabeleid.⁵⁵ De hoogste vertegenwoordiger van Nederland in Jakarta sinds 1949 H.M. Hirschfeld was begin jaren 1950 een van de eersten die betoogde dat Nieuw-Guinea overgedragen moest worden aan Indonesië. Hij stelde dat het behoud van Nieuw-Guinea de betrekkingen met Indonesië in de weg stond. Bovendien was de economische betekenis van het eiland nihil. Daarnaast was voortzetting van de Nederlandse aanwezigheid steeds slechter te verdedigen in de internationale politiek. Nederland was in deze periode nog niet klaar voor deze inzichten. Hirschfeld werd dan ook snel vervangen.⁵⁶ In december van 1950 nam de toenmalige minister van Buitenlandse Zaken D.U. Stikker van de VVD Hirschfelds visie over, nadat een conferentie binnen de Nederlands-Indonesische Unie was mislukt. Mede door Stickers wending kwam het kabinet ten val. In het daaropvolgende kabinet-Drees II, dat standhield tot 1952, werd het onderwerp Nieuw-Guinea angstvallig vermeden.⁵⁷

Gedurende de Nieuw-Guineacrisis zijn er door verschillende beleidsmakers tal van argumenten aangevoerd voor de overdracht van Nieuw-Guinea: de betrekkingen met Indonesië die steeds verder verslechterden, de betrekkelijke economische waarde van Nieuw-Guinea en hoe de Nederlandse aanwezigheid internationaal verantwoord moest worden. Andere argumenten, die naarmate de crisis verder escaleerde een rol gingen spelen, waren het uitblijven van steun van de Verenigde Staten, toenemende verdeeldheid in het kabinet en druk vanuit de Tweede Kamer. Tegen het einde werd het voorkomen van een gewapend conflict het belangrijkste argument. Alle critici van Luns en hun argumenten zullen achtereenvolgens aan de orde komen.

Verslechtering van de Nederlands-Indonesische betrekkingen

De steeds verslechterende Nederlands-Indonesische betrekkingen waren een steeds terugkerend thema. Begin jaren 1950 was het de PvdA die waarschuwde voor de gevolgen van het mijden van besprekingen met Indonesië vanwege de negatieve invloed

---

⁵⁵ Brouwer, 'De Nieuw-Guineakwestie', 152.

⁵⁶ Hellema, *Nederland in de wereld*, 169-170.

⁵⁷ *Ibidem*, 171.

hiervan op de onderlinge relaties. Gedurende het kabinet-Drees III (1952-1956) kwam de PvdA op dit standpunt terug omdat de partij het bewind van Soekarno niet in de kaart wilde spelen.⁵⁸

Vanaf de tweede helft van de jaren vijftig waren de betrekkingen tussen Nederland en Indonesië praktisch non-existent. Het voornaamste twistpunt was en bleef Nieuw-Guinea. Rond 1956 was het hele kabinet er meer dan ooit van overtuigd dat Nieuw-Guinea Nederlands bezit moest blijven. Onder het vierde kabinet-Drees (1956-1958) werd Nieuw-Guinea bovendien officieel in de grondwet opgenomen als onderdeel van het Koninkrijk der Nederlanden, overigens wel met als toevoeging dat het zelfbeschikkingsrecht van de Papoea's, de bewoners van Nieuw-Guinea, zou worden bevorderd.⁵⁹

Protest tegen het regeringsbeleid kwam tijdens deze periode niet uit de Kamer maar uit het bedrijfsleven. Nederlandse multinationals veroordeelden het Nederlandse Nieuw-Guineabeleid vanwege hun commerciële belangen. Diverse kopstukken verenigden zich in de groep-Rijkens, vernoemd naar de Unilever-topman Paul Rijkens. Zij waren van mening dat het gevoerde beleid de anti-Nederlandse stemming in Indonesië aanwakkerde. Dit beschadigde de economische betrekkingen met Indonesië in toenemende mate en het Nederlandse bedrijfsleven was hier de dupe van. Via een vorm van particuliere diplomatie wilden zij het conflict beëindigen.⁶⁰ De Nijmeegse hoogleraar en politiek commentator Frans Duynstee, die tot 1962 lid was van de KVP en samenwerkte met de groep-Rijkens, stelde het nog wat scherper: 'Het is onnationaal om Indië en Nederland van elkaar te doen vervreemden en een beschamende situatie te laten voortbestaan waarvoor het Nederlandse volk als geheel zich niet meer aansprakelijk wil stellen.'⁶¹

In 1959 trad KVP-politicus Jan de Quay aan als premier van een kabinet bestaande uit een coalitie van de drie grote christelijke partijen en de VVD. De Quay had, aldus Van der Maar en Meijer, bij zijn aantreden nog geen uitgesproken mening

---

⁵⁸ Anne Bos, Johan van Merriënboer en Jacco Pekelder, 'Het parlement', in: Carla van Baalen en Jan Ramakers (red.), *Het kabinet Drees III 1952-1956* (Nijmegen-Den Haag 2001) 55-146, 87.

⁵⁹ John Jansen van Galen, *Ons laatste oorlogje : Nieuw Guinea. De Pax Neerlandica, de diplomatieke kruistocht en de vervlogen droom van een Papoea-natie* (Weesp 1984) 68; Jan Willem Brouwer en Johan van Merriënboer, 'Lopende en onomstreden zaken', in: Jan Willem Brouwer en Peter van der Heiden (red.), *Het kabinet Drees IV en het kabinet Beel II 1956-1959* (Nijmegen-Den Haag 2004) 103-141, 110.

⁶⁰ Paul van 't Veer, 'De dekolonisatie en de Nederlandse buitenlandse politiek', in: N.F.C. van Sas (red.), *De kracht van Nederland* (Haarlem 1991) 192-204, 199.

⁶¹ Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands protestantisme (1800-heden), Collectie 590 Dr. J. Zijlstra, 1918-2001, doosnummer 3, verslag van een lezing 15 februari 1962, F. Duynstee over Nieuw-Guinea in Wageningen bij de katholieke studentenvereniging Sint Franciscus Averius.

over het Nieuw-Guineavraagstuk. Wel had hij vanaf het begin al twijfels over de positie van Nederland, aangezien hij op de hoogte was van het negatieve effect van het Nederlandse beleid op Nederlandse belangen in Indonesië.⁶² Zijn twijfels zouden gedurende de kabinetsperiode alleen maar groter worden.

Betrekkelijke economische waarde

Vanaf het begin van de crisis werd de reden dat Nieuw-Guinea nagenoeg geen economische waarde had door velen gebruikt om te pleiten voor overdracht. Aanvankelijk had Nederland nog de hoop winst te kunnen maken door oliewinning op Nieuw-Guinea, maar in 1959 maakte Shell bekend dat het zijn oliebooringen zou staken omdat deze weinig tot niets opleverden.⁶³ Vanwege het gebrek aan goede infrastructuur en de slechte toegankelijkheid van de binnenlanden slaagde men er niet in het vermoeden dat er veel waardevolle metalen en mineralen in de grond zaten aan te tonen. Afgezien van een kleine scheepswerf was er geen industriële activiteit op het eiland.⁶⁴ Dit was het enige argument waarover consensus bestond. Zelfs minister Luns gaf op een zeker moment toe dat Nieuw-Guinea economisch gezien weinig te bieden had.⁶⁵

Afbrokkeling van de internationale steun

Een derde argument was de afnemende internationale steun voor Luns' Nieuw-Guineabeleid, waardoor hij zich in 1961 genoodzaakt zag het conflict te internationaliseren. Tien jaar eerder werd er al gepleit voor internationalisering. Gedurende het kabinet-Drees III waren het regeringspartij PvdA en de Communistische Partij Nederland (CPN) die kritiek uitten op het kabinetsbeleid. In december 1952 pleitte PvdA-Nieuw-Guineawoordvoerder Jacques de Kadt voor een internationale aanpak van het probleem, bij voorkeur in samenwerking met de VN. Deze kritiek was echter van korte duur omdat de partij het zwaar te verduren kreeg in de pers. Het regeringsstandpunt werd snel weer aanvaard.⁶⁶

Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken Theo Bot (KVP), die al in 1950 pleitte voor het instellen van een internationaal bestuur op Nieuw-Guinea, lanceerde in 1960 een tienjarenplan voor de ontwikkeling van de Papoea's zodat zij op eigen benen

---

⁶² Van der Maar en Meijer, *Herman van Roijen*, 342.

⁶³ Ibidem, 152.

⁶⁴ Jansen van Galen, *Ons laatste oorlogje*, 26, 106.

⁶⁵ Kersten, *Luns*, 220.

⁶⁶ Bos, Van Merriënboer en Pekelder, 'Het parlement', 87.

konden staan.⁶⁷ Hij beseftte daarbij voortdurend dat Nieuw-Guinea uiteindelijk een vorm van internationaal beheer zou krijgen. ‘We waren natuurlijk eigenlijk al tien jaar te laat’, zo stelt hij in een interview met Ronald Gase in 1984.

Ook De Quay, die al eerder de angst uitsprak dat Nederland door deze affaire een slechte naam in de niet-Westerse wereld zou krijgen, deed in 1960 een poging om de ontwikkelingen te versnellen.⁶⁸ Op een cocktailparty voor vertegenwoordigers van de internationale pers veinsde hij dat hij zijn mond voorbijpraatte. Tegen twee journalisten vertelde hij dat Nederland zich beraadde over internationalisering van het Nieuw-Guineabestuur.⁶⁹ Deze verspreking bleek, aldus Van der Maar en Meijer, een welbewuste daad van De Quay, die op deze wijze een beleidswijziging in gang wilde zetten. Dit viel absoluut niet in goede aarde bij Luns. De minister wilde zelf het tempo en het af te leggen traject bepalen en hij was niet gediend van dergelijke bemoeienis. Na een fikse uitbrander van Luns besloot De Quay hem voorlopig verder niet lastig te vallen.⁷⁰ Hieruit blijkt, zoals ook Jelle Zijlstra analyseerde in zijn memoires, dat de premier door zijn onzekerheid zeer gevoelig was voor de grote overtuigingskracht van Luns. Luns kon vooralsnog het beleid blijven domineren.⁷¹

Uitblijvende steun van de Verenigde Staten

Een kwestie die samenhang met de afname van internationale steun was het uitblijven van (militaire) assistentie van de Verenigde Staten. De formulering van een adequate reactie zou veel stof doen opwaaien in de ministerraad. De vragen over internationalisering en of Amerika zou overgaan tot militaire steun veroorzaakten een scheiding tussen pragmatici en moreel geïnspireerde principiëlen. Achtereenvolgend kwamen de ministers tot het inzicht dat, net zoals met de Indonesische kwestie in 1949, niet op Amerikaanse steun gerekend kon worden. Minister Albert Beerman van Justitie (CHU) was volgens Jelle Zijlstra, op dat moment minister van Financiën, een van de eersten die de uitzichtloosheid van de kwestie inzag.⁷² Hij bagatelliseerde het principe van zelfbeschikking door te stellen dat dit een beginsel was en geen recht. Om de

---

⁶⁷ Ronald Gase, ‘Interview met mr. Th.H. Bot over Nieuw-Guinea’, (versie 19 juni 1984), <http://www.gase.nl/Ronald/papua.htm> (9 maart 2017) 1.

⁶⁸ Van der Maar en Meijer, *Herman van Roijen*, 342.

⁶⁹ Kersten, *Luns*, 247.

⁷⁰ Van der Maar en Meijer, *Herman van Roijen*, 352.

⁷¹ Jelle Zijlstra, *Per slot van rekening : memoires* (Amsterdam 1992) 156.

⁷² *Ibidem*.

afhandeling te versnellen wilde hij directe onderhandelingen met Soekarno.⁷³ Ook Luns' partijgenoot Jo Cals, minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, bekeek de kwestie rationeel en zag in dat de VS militair niet over de brug zou komen. Jelle Zijlstra sloot zich aan bij deze visie. Gedrieën vormden ze het pragmatische kamp dat van mening was dat gezien de internationale verhoudingen behoud op den duur onmogelijk was. Nieuw-Guinea moest zo snel mogelijk losgelaten worden, om 'te redden wat er nog te redden viel'.⁷⁴ In debatten kregen ze meestal steun van minister van Sociale Zaken en Volksgezondheid Gerard Veldman (KVP) en minister van Economische Zaken Jan de Pous (CHU).

Tegenover de pragmatici stonden de principiëlen. De ministers Edzo Toxopeus van Binnenlandse Zaken (VVD), Marga Klompé van Maatschappelijk Werk (KVP), Sim Visser van Defensie (VVD) en vicepresident Henk Korthals (VVD) hadden een zeer sterk plichtsgevoel jegens de Papoea's. Uit het feit dat Westelijk Nieuw-Guinea etnisch, linguïstisch en cultureel gezien niet bij Indonesië hoorde, volgde dat zij de Papoea's koste wat het kost wilden beschermen tegen Indonesische inmenging. Ook hechtten zij het meeste waarde aan zelfbeschikking. Dit was overigens geheel in lijn met het standpunt van de Papoea's zelf, die over het algemeen positief tegenover de Nederlandse inmenging stonden omdat werd toegewerkt naar zelfbeschikking en zij bang waren voor Indonesische repressie.⁷⁵ Om dit te bewerkstelligen hoopten de principiëlen het langst op militaire steun van Amerika.⁷⁶ 'Ik geloof niet dat de U.S. zullen blijven toezien als er werkelijk wordt gevochten.', zo stelde minister van Binnenlandse Zaken Toxopeus.⁷⁷ Luns had een meer nationalistische visie, maar vond de principiëlen aan zijn zijde.

Het principiële kamp pleitte voor druk op de VS. Maar of Nederland daadwerkelijk op de Amerikanen kon rekenen werd pas laat duidelijk. Begin april 1961 had De Quay een informeel gesprek met Kennedy's afgezant Dean Acheson, die hem duidelijk maakte dat Nederland er geen goed aan deed om te vertrouwen op Amerikaanse militaire steun. De Quay stelde dat hij neigde naar een pragmatische oplossing, maar hij durfde zich nog niet uit te spreken omdat hij beducht was voor

---

⁷³ Van der Maar en Meijer, *Herman van Roijen*, 378.

⁷⁴ Jansen van Galen, *Ons laatste oorlogje*, 101.

⁷⁵ Drooglever, *Een Daad van Vrije Keuze*, 725-726.

⁷⁶ Zijlstra, *memoires*, 157.

⁷⁷ Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands protestantisme (1800-heden), Collectie 590 Dr. J. Zijlstra, 1918-2001, doosnummer 15, mogelijke scenario's geschetst door ministers en staatssecretarissen januari 1961, E. Toxopeus over Nieuw-Guinea.

Luns' reactie. Zolang er geen officiële verklaring uit Washington kwam, liet hij de zaak op zijn beloop.⁷⁸ Deze verklaring kwam met de door de Quay gesteunde komst van Robert Kennedy naar Nederland, waardoor het voor het eerst voor het gehele kabinet duidelijk was dat Amerika geen militaire steun zou verlenen en dat men een andere oplossing moest bedenken.⁷⁹

Verdeeldheid binnen het kabinet

Zoals al bleek, veroorzaakte de Nieuw-Guineakwestie toenemende onenigheid binnen het kabinet-De Quay. Tegen het einde bleek afwending van een kabinetscrisis een belangrijke reden om haast te maken met het afstaan aan Indonesië.

De activiteiten van de Groep-Rijkens droegen bij aan de steeds groter wordende tweespalt. De premier en minister Cals hadden regelmatig contact met deze groep en andere buitenparlementaire critici.⁸⁰ De Quay stond open voor hun mening, al was hij het oneens met het opgeven van het zelfbeschikkingsrecht van de Papoea's. De Quay informeerde Luns netjes over zijn contacten. Uiteindelijk besloot De Quay afstand te nemen van de groep-Rijkens omdat Luns De Quay ervan begon te verdenken dat hij hem wilde tegenwerken.⁸¹ Daarop nam Duynstee namens de groep-Rijkens met Luns zelf contact op om zijn diensten aan te bieden, maar Luns gaf hem te kennen dat hij hier niet van gediend was.⁸² In een notitie schreef Luns dat hij hem telefonisch had geadviseerd 'zich verre van e.e.a. te houden hetgeen [Duynstee] toezegde.'⁸³ Dit verhinderde Duynstee echter niet om brieven aan de regering te blijven sturen.⁸⁴

De relatie tussen De Quay en Luns verslechterde naargelang de crisis vorderde. De Quay kreeg steeds meer bedenkingen bij het beleid. Daarnaast verweet hij Luns slecht te luisteren, het kabinet niet goed te informeren en niet te overleggen met de ministerraad. Een 'oncontroleerbare solist' noemde hij hem in zijn dagboek. Hij durfde

---

⁷⁸ Van der Maar en Meijer, *Herman van Roijen*, 369.

⁷⁹ Penders, *The West New Guinea Debacle*, 352.

⁸⁰ Drooglever, *Een Daad van Vrije Keuze*, 400.

⁸¹ Kersten, *Luns*, 251.

⁸² Nationaal Archief, Den Haag, J.M.A.H. Luns, 1911-2002, nummer toegang 2.21.351, inventarisnummer 385, brief 20 februari 1961, hoogleraar F.J.F.M. Duynstee, aan minister van Buitenlandse Zaken J.M.A.H. Luns.

⁸³ *Ibidem*.

⁸⁴ Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands protestantisme (1800-heden), Collectie 590 Dr. J. Zijlstra, 1918-2001, doosnummer 15, brief 9 juni 1961, F.J.F.M. Duynstee, aan minister-president, ministers en staatssecretarissen; Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands protestantisme (1800-heden), Collectie 590 Dr. J. Zijlstra, 1918-2001, doosnummer 18, brief 3 februari 1962, F.J.F.M. Duynstee, aan J. de Quay.

echter nog geen standpunt in te nemen. Er was immers al eerder een kabinet gevallen over de Nieuw-Guineakwestie.⁸⁵

Naarmate de onderhandelingen naderden, werd de verdeeldheid over de te volgen koers steeds groter. Luns en zijn aanhangers waren van mening dat vergroting van de militaire aanwezigheid op Nieuw-Guinea de beste manier was om Indonesië ertoe te bewegen Nederland tegemoet te komen. Cals, Zijlstra en Beerman daarentegen waren het hier absoluut niet mee eens omdat dit een te grote provocatie was richting Indonesië. Aangezien in beide kampen ministers met opstappen dreigden, moest De Quay tot het uiterste gaan om te voorkomen dat het kabinet uiteen zou vallen.⁸⁶

Afnemende steun voor het kabinet in de Tweede Kamer

De dreigende kabinetscrisis ging gepaard met een verschuiving van standpunt van de partijen. Steeds meer fracties neigden naar overdracht. Dit zorgde voor veel frictie in de Kamer, mede omdat er ook binnen partijen verschillend over het vraagstuk werd gedacht.⁸⁷ Binnen de PvdA nam de scepsis toe. Eind jaren 1950 werd de partij kritischer op het gevoerde beleid en ondernam ze pogingen om de kwestie aan de kaak te stellen. De Wiardi Beckman Stichting publiceerde in juli 1958 een rapport over de Nieuw-Guineakwestie, waarin ze de compromisloze houding van het kabinet bekritiseerde en concludeerde dat dit niet in het belang van de Papoea's was.⁸⁸ Ook in de PvdA-fractie had de twijfel toegeslagen. Fractievoorzitter Jaap Burger pleitte in oktober 1958 voor internationalisering van de kwestie via een VN-trustschap.⁸⁹ De algehele stemming in Den Haag was echter nog voor het behoud, waardoor het beleid voorlopig onveranderd bleef.

Publiekelijk steunde PvdA-Buitenlandwoordvoerder Connie Patijn Luns' beleid.⁹⁰ Uit privécorrespondentie komt echter een ander beeld naar voren. In een brief aan collega Ernst van der Beugel uit 1952 blijkt dat hij het niet over alles met Luns eens was. 'Over zijn politieke filosofie ben ik minder zeker', aldus Patijn.⁹¹ In een

---

⁸⁵ Van der Maar en Meijer, *Herman van Roijen*, 383, 390, 377.

⁸⁶ *Ibidem*, 392-393.

⁸⁷ Brouwer, 'De Nieuw-Guineakwestie', 156.

⁸⁸ Nationaal Archief, Den Haag, Collectie 616 Dr. C.L. Patijn, 1940-1999, nummer toegang 2.21.302, inventarisnummer 21, juli 1958, Rapport van Wiardi Beckman Stichting over de Nieuw-Guineakwestie.

⁸⁹ Brouwer, 'Lopende en onomstreden zaken', 112.

⁹⁰ Brouwer, 'De Nieuw-Guineakwestie', 159.

⁹¹ Nationaal Archief, Den Haag, Collectie 616 Dr. C.L. Patijn, 1940-1999, nummer toegang 2.21.302, inventarisnummer 1, brief 17 november 1952, C.L. Patijn, aan directeur generaal Economisch en Militair Hulpprogramma op het ministerie van Buitenlandse Zaken Ernst van der Beugel, New York.

telegram aan diplomaat Herman van Roijen liet hij zijn gedachten gaan over internationalisering:

Ik heb wel eens gedacht aan de volgende figuur: Soevereiniteit bij de R.I.S. [Republiek Indonesia Serikat], maar een contract voor 99 jaar met Nederland en Amerika, waar de R.I.S., ons land en de Ver. Staten zijn vertegenwoordigd. Ik vrees [namelijk] dat wij niet de geldmiddelen kunnen opbrengen om het alleen te doen.⁹²

Patijn bleef deze visie gedurende de jaren vijftig in brieven en telegrammen herhalen.⁹³ Hij erkende tevens dat het steeds meer om de Nederlands reputatie draaide, en niet om de Papoea's. 'De soevereiniteitsvraag is nu een pure prestigekwestie geworden, en de reële vraag verdwijnt uit het zicht', schreef hij aan zendingspredikant Verkuyl in Indonesië.⁹⁴ In 1960 waagde hij deze visie openbaar te maken toen hij in de Tweede Kamer een plan indiende voor internationalisering van de kwestie via de Verenigde Naties.⁹⁵ Patijn ging zelfs zover dat hij tegen het einde van de crisis aandrong op Luns' ontslag omdat hij het oneens was met zijn interpretatie van het nationale belang.⁹⁶ Eind 1961 had hij de PvdA mee en was de hele fractie voor overdracht.

De ARP neigde ook naar overdacht, zij het met meer terughoudendheid. Nieuw-Guineawoordvoerder voor de ARP Barend Biesheuvel had sterke twijfels over Luns' Nieuw-Guineabeleid. In mei 1962 had hij op zijn verzoek een afspraak met de Amerikaanse *Assistant Secretary of State for the Far East* Averell Harriman om duidelijkheid te scheppen. Eenmaal terug in Nederland bracht hij rapport uit aan zijn fractiegenoten: Nederland moest de hoop op Amerikaanse militaire steun laten varen. Dit deed de partij omslaan naar het pragmatische standpunt dat Nieuw-Guinea overgedragen moest worden en had ook invloed op ARP'ers in de ministerraad. Jan van

---

⁹² Nationaal Archief, Den Haag, Collectie 616 Dr. C.L. Patijn, 1940-1999, nummer toegang 2.21.302, inventarisnummer 2, telegram 1 februari 1950, C.L. Patijn, aan Nederlands diplomaat in Washington Herman van Roijen.

⁹³ Nationaal Archief, Den Haag, Collectie 616 Dr. C.L. Patijn, 1940-1999, nummer toegang 2.21.302, inventarisnummer 21, memorandum Den Haag 25 april 1952; Nationaal Archief, Den Haag, Collectie 616 Dr. C.L. Patijn, 1940-1999, nummer toegang 2.21.302, inventarisnummer 2, telegram 5 juni 1956, C.L. Patijn, aan Directeur-Generaal Indonesië C.W.A. Schürmann; Nationaal Archief, Den Haag, Collectie 616 Dr. C.L. Patijn, 1940-1999, nummer toegang 2.21.302, inventarisnummer 21, brief 8 augustus 1956, C.L. Patijn, aan zendingspredikant in Indonesië J. Verkuyl.

⁹⁴ NL-HaNa, Patijn, 2.21.302, inv.nr. 21, brief 8 augustus 1956, C.L. Patijn, aan zendingspredikant in Indonesië J. Verkuyl.

⁹⁵ Brouwer, 'De Nieuw-Guineakwestie', 164.

⁹⁶ Van der Maar en Meijer, *Herman van Roijen*, 382.

Aartsen van Volkshuisvesting en Bouwnijverheid schaarde zich achter de wens om zo snel mogelijk tot een oplossing te komen.⁹⁷

Ook binnen Luns' eigen partij, de KVP, kwam er steeds meer commentaar op zijn beleid. In de Eerste Kamer vond zowaar een KVP-lid dat ambassadeur en Luncriticus Van Roijen aangesteld moest worden als minister zonder portefeuille voor Nieuw-Guinea.⁹⁸

Angst voor een gewapend conflict

Vanwege de toegenomen Indonesische agressie tegen het einde van het conflict, was het voorkomen van oorlog het belangrijkste argument geworden om Nieuw-Guinea af te staan. Dit was van belang omdat alleen het communisme baat zouden hebben bij een oorlog. Daarnaast moest men voorkomen dat er zinloze slachtoffers zouden vallen.⁹⁹ Defensie-minister Visser, een van de grootste voorstanders van het behoud, dreigde op te stappen als er niet meer versterking zou worden gestuurd. Hij hoefde zijn ontslag echter niet in te dienen omdat zijn collega's in de tussentijd ook de noodzaak van het sturen van extra manschappen inzagen vanwege de toegenomen Indonesische infiltraties op het eiland.¹⁰⁰ Het was echter ook Visser die zich realiseerde dat Luns teveel risico's nam in het politieke spel. Visser wilde weliswaar niet direct onderhandelen met Indonesië, maar het stond hem tegen dat Luns met 'mensenlevens in een verloren strijd' speelde.¹⁰¹ In totaal heeft het conflict negen Nederlandse slachtoffers geëist en een veelvoud daarvan aan Indonesische zijde.

In de Kamer was er toenemende oppositie tegen versterking van defensie. De Pacifistisch Socialistische Partij (PSP) en CPN keurden dit vanzelfsprekend af.¹⁰² In april 1962 diende De Kadt in naam van de PvdA een tweetal moties in. Ten eerste moest het kabinet zweren dat het bereid was om Nieuw-Guinea over te dragen en ten tweede moesten ze het sturen van militairen en materieel beëindigen. Hij achtte overdracht een onvermijdelijkheid die het kabinet nu eindelijk eens moest onderkennen. Beide moties werden afgekeurd omdat de regerende partijen hun ministers bleven steunen. Alleen ARP-fractievoorzitter Bruins Slot sprak zijn twijfel uit door te stellen dat Nederland overdracht niet mocht uitsluiten, waarbij hij het gebrek aan Amerikaanse

---

⁹⁷ Ibidem, 404.

⁹⁸ Ibidem, 393, 405.

⁹⁹ Penders, *The West New Guinea Debacle*, 358.

¹⁰⁰ Jansen van Galen, *Ons laatste oorlogje*, 184.

¹⁰¹ Van der Maar en Meijer, *Herman van Roijen*, 390.

¹⁰² Brouwer, 'De Nieuw-Guineakwestie', 170.

steun beklemtoonde.¹⁰³ Meteen na de verwerping van de moties startte de PvdA een petitie tegen het Nieuw-Guineabeleid. Met de actie werden een half miljoen handtekeningen opgehaald, waardoor De Kadt zich gesterkt zag in zijn positie.¹⁰⁴

Er moest snel tot onderhandelen worden overgegaan, zo betoogden de pragmatici. De Quay en minister Beerman beseften dat oorlog te allen tijde voorkomen moest worden, omdat hierdoor de onderhandelingspositie van Nederland alleen maar zou verzwakken. Als men snel tot onderhandelen zou overgaan, kon er misschien nog iets voor de Papoea's worden gered.¹⁰⁵ Cals was het met hen eens, elk uitstel kon de situatie alleen maar verslechteren. Daarbij kwam dat Indonesië veel sterker was dan Nederland.¹⁰⁶ Van Roijen, ambassadeur in Washington en aangesteld als onderhandelaar, mengde zich in het debat door te betogen dat niet alleen de toekomst van de Papoea's van belang was. Hij stelde dat de hele wereld er voordeel bij zou hebben als er een vreedzame oplossing voor de kwestie gevonden zou worden.¹⁰⁷ De principiëlen betoogden precies het omgekeerde, namelijk dat de Papoeabevolking in ieder geval de dupe zou zijn als Nederland nu zou vertrekken.¹⁰⁸ Na een lang debat en dankzij grote inzet van Van Roijen gingen uiteindelijk zowel de ministerraad als de Kamer akkoord met het plan-Bunker, wat door Luns cynisch het 'plan Soekarno-Jones' werd genoemd, waardoor nieuwe onderhandelingen konden worden gestart.¹⁰⁹

Van Roijens belangrijkste doel gedurende de onderhandelingen was het voorkomen van oorlog. De Indonesische troepen stonden gereed en Nederland zou een oorlog zeker verliezen. Hij was bang dat het sturen van extra versterking de onderhandelingen zou torpederen. De ministers Zijlstra en Cals waren medestanders. Uiteindelijk werden op 15 augustus 1962 de akkoorden getekend. Alhoewel de onderhandelingen en vooral de reacties daarop Van Roijen zwaar waren gevallen, zag

---

¹⁰³ Jansen van Galen, *Ons laatste oorlogje*, 192, 194.

¹⁰⁴ Ibidem, 222.

¹⁰⁵ Van der Maar en Meijer, *Herman van Roijen*, 402.

¹⁰⁶ Drooglever, *Een Daad van Vrije Keuze*, 453.

¹⁰⁷ Van der Maar en Meijer, *Herman van Roijen*, 388.

¹⁰⁸ Jansen van Galen, *Ons laatste oorlogje*, 198-199.

¹⁰⁹ Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands protestantisme (1800-heden), Collectie 590 Dr. J. Zijlstra, 1918-2001, doosnummer 18, aantekeningen april 1962, J. Zijlstra tijdens vergadering ministerraad.

N.B. Howard Jones was de Amerikaanse ambassadeur in Jakarta van 1958 tot 1965.

hij het achteraf als een voorrecht dat hij een ‘volmaakt nutteloze en uitzichtsloze [sic] oorlog’ met Indonesië had helpen voorkomen.¹¹⁰

De betrekkingen met Indonesië werden snel weer hersteld. Twee maanden nadat het akkoord over de overdracht werd gesloten was er al een overeenkomst over het herstel van de betrekkingen en uitwisseling van zaakgelastigden.¹¹¹ Ondanks dat er een aantal gevoelige onderwerpen, zoals een schadevergoeding voor onteigend Nederlands bezit, besproken moesten worden, maakten Luns en de Indonesische minister van Buitenlandse Zaken Soebandrio halverwege 1963 afspraken over deze financieel-economische kwesties. Luns verzekerde Soebandrio hierbij rekening te houden met de slechte economische situatie in Indonesië.¹¹² Luns reisde in 1964 alweer naar Jakarta alsof er niets gebeurd was. De in eerste instantie gespannen Luns had al gauw een geanimeerd gesprek met Soekarno. Het bezoek was een groot succes.¹¹³ In 1966 waren na afsluiting van een schuldenregeling de onderlinge banden definitief hersteld.¹¹⁴ Een dekolonisatietrauma heeft de kwestie zeker niet opgeleverd, zo concludeert Brouwer.¹¹⁵

Conclusie

Kritiek op het Nieuw-Guineabeleid heeft zich tussen 1950 en 1962 sterk ontwikkeld. Het begon met een enkele dissident in de PvdA en buitenparlementaire kritiek totdat deze beweging eind jaren vijftig steeds breder werd. In het kabinet-De Quay was de opvatting zodanig gemeengoed geworden dat er zelfs ministers voor overdracht pleitten en veel partijen de omslag maakten. Hieruit blijkt dat niet iedereen in Den Haag Luns’ koloniale frustraties deelde. Argumenten die tegen het Nieuw-Guineabeleid werden ingebracht waren vooral pragmatisch van aard. Deze stonden tegenover principiële en morele motieven voor behoud van Nieuw-Guinea. Een aantal argumenten speelden in de hele crisis een rol, zoals de relaties met Indonesië en de betrekkelijke economische waarde van Nieuw-Guinea. Rond 1960 namen zowel de buitenlandse als de binnenlandse druk toe. Een combinatie van afnemende internationale steun, onduidelijkheid over de Amerikaanse positie, pressie van de Tweede Kamer en spanningen binnen het kabinet maakten dat het Luns onmogelijk werd gemaakt om zijn

---

¹¹⁰ Nationaal Archief, Den Haag, Collectie 282 Dr. J.H. van Roijen, 1940-1989, nummer toegang 2.21.183.70, inventarisnummer 55, brief 28 november 1962, J.H. van Roijen, aan Europees Commissaris EURATOM ‘Maan’, dr. E.M.G.A. Sassen.

¹¹¹ Kersten, *Luns*, 339.

¹¹² Ibidem, 340.

¹¹³ Drooglever, *Een Daad van Vrije Keuze*, 619

¹¹⁴ Kersten, *Luns*, 383.

¹¹⁵ Brouwer, ‘De Nieuw-Guineakwestie’, 243.

plannen inzake Nieuw-Guinea te verwezenlijken. De oorlogsdreiging zorgde er uiteindelijk voor dat Nederland wel tot overdracht over moest gaan.

Hoofdstuk 3. De nuchtere aanpak van Jelle Zijlstra

Dr. Jelle Zijlstra (1918-2001) was een prominent politicus met een scherpe kijk op de Nieuw-Guineacrisis. In dit hoofdstuk worden achtereenvolgend Zijlstra's visie, zijn positie in het kabinet en zijn bespiegelingen op de crisis geanalyseerd. Zijlstra werd na een snelle carrière in de wetenschap in 1952 minister van Economische Zaken voor de protestantse ARP, waarin hij zich op de linkerflank bevond.¹¹⁶ Met zijn 34 jaar was hij de jongste minister in het derde kabinet Drees. Zoals hij het zelf stelde in zijn in 1992 uitgebrachte memoires, was het maar goed dat er sprake was van snelle economische vooruitgang aan het begin van zijn ministerschap, want hij was nog zeer onervaren in de politiek.¹¹⁷ Hij ontwikkelde zich echter in korte tijd tot een moderne en zakelijke bewindsman die alle beloftes spoedig waarmaakte.¹¹⁸ Zijlstra beschouwde zichzelf echter niet als een 'homo politicus'. Hij voelde zich een passant in de politiek en in zijn hart bleef hij altijd een wetenschapper. Desondanks was hij een toonaangevend politicus die heel wat jaren zou meedraaien.¹¹⁹ Hij raakte via zijn ministerschap betrokken bij het Nieuw-Guineaconflict en maakte de ontwikkelingen vanaf nagenoeg het begin tot het einde mee. Aanvankelijk was hij vooral betrokken vanwege zijn deskundigheid op financieel-economisch terrein, maar toen het conflict tijdens het kabinet-De Quay escaleerde, groeide hij uit tot een van de belangrijkste pleitbezorgers voor overdracht. Hierbij was zijn pragmatisme belangrijker dan zijn geloof. Zijlstra's geloofsbeleving was praktisch en persoonlijk van aard en speelde dan ook geen rol in zijn werk, waarmee hij zich onderscheidde van zijn partijgenoten.¹²⁰ Waar de ARP uit religieus-morele overwegingen lang vasthield aan het idee dat de Papoea's onder Nederlandse leiding ontwikkeld moesten worden, was het voor Zijlstra en zijn medestanders in het kabinet vanwege rationele afwegingen van belang dat Nieuw-Guinea zo snel mogelijk zou worden afgestaan.¹²¹

---

¹¹⁶ Alexander van Kessel, 'Zijlstra, Jelle (1918-2001)', *Biografisch Woordenboek van Nederland* (versie 12 november 2013), <http://resources.huygens.knaw.nl/bwn1880-2000/lemmata/bwn6/zijlstra> (11 maart 2017).

¹¹⁷ Zijlstra, *Per slot van rekening*, 36.

¹¹⁸ Johan van Merriënboer en Jacco Pekelder, 'Brede basis in een noodwoning. Verkiezingen, formatie en samenstelling van het kabinet-Drees IV', in: Jan Willem Brouwer en Peter van der Heiden (red.), *Het kabinet Drees IV en het kabinet Beel II 1956-1959* (Nijmegen-Den Haag 2004) 1-56, 41.

¹¹⁹ G. Puchinger, *Dr. Jelle Zijlstra : Gesprekken en Geschriften* (Naarden 1979) 202.

¹²⁰ Kessel, 'Zijlstra, Jelle'.

¹²¹ Parlement & Politiek, 'Anti-Revolutionaire Partij (ARP)' (versie onbekend), http://www.parlement.com/id/vh8lnhrogvuw/anti_revolutionaire_partij_arp (12 maart 2017).

Motieven voor behoud van Nieuw-Guinea

Anders dan veel ARP'ers was Zijlstra ervan overtuigd dat er in 1949 geen rechtmatige redenen hadden bestaan om Nieuw-Guinea niet aan Indonesië over te dragen. Hij stelt in een interview met Ronald Gase voor *Vrij Nederland* in 1986, dat de daadwerkelijke reden om Nieuw-Guinea te behouden was dat de grondwettelijk vereiste tweederdemeerderheid in de Eerste en Tweede Kamer voor de overdracht van Indonesië anders nooit verkregen zou zijn.¹²² Naarmate de tijd voortschreed, kwamen er andere motieven bij om Nieuw-Guinea niet over te dragen. De reden die Luns vooropstelde, zo analyseerde hij, was de blijvende Nederlandse aanwezigheid in Zuidoost-Azië om zo het imago van Nederland als middelgrote macht hoog te houden. Een ander argument was dat Nieuw-Guinea kon dienen als vestigingsplaats voor de Nederlands-Indonesische bevolkingsgroep, iets wat Zijlstra vanaf het begin al een 'dwaze gedachte' vond.¹²³ Deze argumenten verschoven al snel naar de achtergrond en er kwamen nieuwe voor in de plaats. Als meest aansprekende reden noemde Zijlstra het zelfbeschikkingsrecht van de Papoea's, een reden die volgens hem pas veel later is ontstaan en daarom maar weinig geloofwaardig was.¹²⁴ Omdat Nieuw-Guinea feitelijk niet bij Indonesië hoorde, volgde dat Nederland vond dat het de plicht had de Papoea's tegen Indonesische overheersing te beschermen. In dit kader heeft hij ook gepleit voor samenvoeging van het westelijke en oostelijke deel van het eiland in samenwerking met Australië. 'Nieuw-Guinea hoorde eigenlijk één land te zijn.'¹²⁵ Omdat Australië de kant van de VS koos, bleek dit tevergeefs.¹²⁶

Genève, de eerste confrontatie met de Nieuw-Guineakwestie

In 1954 werd Zijlstra voor de eerste keer direct geconfronteerd met de kwestie tijdens een conferentie die als doel had de in 1949 gesloten akkoorden met Indonesië te herzien.¹²⁷ Daarna vond in 1955-56 de conferentie in Genève plaats, waarbij hij aanwezig was vanwege de financiële en economische vraagstukken die aan de orde kwamen. Hierbij werden volgens hem de 'bouwstoffen geleverd voor latere conflicten'

---

¹²² Ronald Gase, 'Interview met dr. Jelle Zijlstra', *Vrij Nederland*, (versie 4 januari 1986), <http://www.gase.nl/Ronald/papua.htm> (9 maart 2017) 2.

¹²³ Ibidem.

¹²⁴ Puchinger, *Dr. Jelle Zijlstra*, 98; Gase, 'Interview met dr. Jelle Zijlstra', 3.

¹²⁵ Gase, 'Interview met dr. Jelle Zijlstra', 2.

¹²⁶ Geus, *De Nieuw-Guinea Kwestie*, 103.

¹²⁷ Zijlstra, *Per slot van rekening*, 151.

tussen Nederland en Indonesië.¹²⁸ In eerste instantie leek de Genèveconferentie echter voorspoedig te verlopen. Hij moest onderhandelen met zijn goede vriend R.M. Soemitro, die hij nog kende van zijn opleiding aan de Economische Hogeschool in Rotterdam, waardoor het protocol binnen een mum van tijd klaar was.¹²⁹ Volgens Zijlstra had de Nederlandse delegatie best wat meer kunnen inschikken wat betreft de geschillenregeling waar de conferentie uiteindelijk op stukliep, maar dit lukte niet omdat ‘wij psychologisch een beetje *fed-up* waren met alles wat ooit met Indonesië was afgesproken en niet was nagekomen.’¹³⁰ Toch betreurde hij het mislukken van de conferentie ten zeerste, omdat hij deze zag als de laatste kans om de relatie met Indonesië te normaliseren.¹³¹ Daarna begon met het nationaliseren van Nederlandse bedrijven en het verbreken van de diplomatieke relaties de ‘koude oorlog’, aldus Zijlstra.¹³²

Amerikaanse steun?

De debatten betreffende Nieuw-Guinea gingen volgens Zijlstra altijd over twee onderwerpen: de mate van steun die Nederland van Amerika kon verwachten en wanneer het moment was aangebroken waarop de politieke en militaire overmacht te groot werd en Nederland gedwongen zou worden Nieuw-Guinea over te dragen.¹³³ In eerste instantie dacht Zijlstra nog dat Nederland sterk genoeg was om het op te nemen tegen Indonesië als er een oorlog zou uitbreken. Ook rekende hij op internationale hulp. Deze zekerheden vielen een voor een weg. ‘Een en andermaal werd de benauwende vraag gesteld: staan wij inderdaad voor een politieke en militaire overmacht? Het antwoord evolueerde langzaam van *neen* via *nog niet* naar *helaas ja!*’¹³⁴ Ook militaire steun van Amerika bleef uit. ‘We zagen het voor onze ogen gebeuren dat de vermeende steun van Amerika toch maar geen substantiële inhoud kreeg.’¹³⁵

Zijlstra was een van de eersten die van mening was dat het kabinet een inschikkelijk standpunt moest innemen. In maart 1961 zei hij in de ministerraad dat het tijd werd te beseffen dat de VS Nederland liet vallen en hij stelde zichzelf de vraag of het geen tijd werd voor een ‘agonizing reappraisal’ van het beleid, zoals hij dat

---

¹²⁸ Gase, ‘Interview met dr. Jelle Zijlstra’, 2.

¹²⁹ Drooglever, *Een Daad van Vrije Keuze*, 227.

¹³⁰ Gase, ‘Interview met dr. Jelle Zijlstra’, 4.

¹³¹ Puchinger, *Dr. Jelle Zijlstra*, 54.

¹³² Zijlstra, *Per slot van rekening*, 154.

¹³³ Ibidem, 156.

¹³⁴ Puchinger, *Dr. Jelle Zijlstra*, 99.

¹³⁵ Gase, ‘Interview met dr. Jelle Zijlstra’, 7.

formuleerde.¹³⁶ Zijn oproep om de pijnlijke waarheid onder ogen te zien en een andere weg in te slaan viel echter niet bij het hele kabinet in goede aarde. Het bezoek van Robert Kennedy op 25 februari 1962 was voor degenen die nog twijfelden een beslissende gebeurtenis, zo stelde hij. Ondanks de vreselijke woede die de man bij de ministers losmaakte, door zijn in Zijlstra's ogen onbeschofte gedrag en uitspraken, was zijn bezoek zeer effectief. 'Wij wisten hoe laat het was in Washington.'¹³⁷

Uiteindelijk zou het Zijlstra pas na afloop van de crisis duidelijk worden wat Amerika's daadwerkelijke beweegredenen waren. Op 20 september 1962 was hij uitgenodigd voor een lunch in het Witte Huis bij president Kennedy, die de ministers van financiën en de centrale-bankpresidenten van de Groep van Tien, de voornaamste industriële landen, ter gelegenheid van de jaarvergadering van het Internationaal Monetair Fonds had uitgenodigd. Tot zijn grote verbazing was voor hem de plaats naast de president gereserveerd.¹³⁸ Nadat Kennedy hem wat vragen had gesteld over de Nederlandse economische situatie, vroeg hij hem of men in Nederland gekrenkt was door de houding die de VS in het Nieuw-Guineaconflikt had aangenomen. Zijlstra antwoordde dat het belangrijkste punt van kritiek was dat Nederland onder dreiging heeft moeten handelen.¹³⁹ Kennedy legde uit dat Zijlstra dit moest zien in de context van de Koude Oorlog:

Amerika staat van Berlijn tot Vietnam op een conflictlijn met de communistische landen. Op de achtergrond van alle beslissingen staat altijd de verschrikking van nucleaire wapens. Ik mag nooit vergeten dat in deze handen een atoombom rust. Derhalve moeten de VS een scheidslijn trekken tussen het essentiële en het niet-essentiële.¹⁴⁰

Hij wees er verder op dat als Amerikaanse soldaten in de oerwouden van Nieuw-Guinea moesten vechten, dit binnenlands niet gerechtvaardigd kon worden. Ook zei hij dat hij wist dat er onder de vorige regering sprake was geweest van 'some logistical support', maar dat de nieuwe regering, onder druk van Groot-Brittannië en Australië, deze steun had ingetrokken, mede omdat hij had gehoord dat Nederland niet bereid was zijn

---

¹³⁶ Drooglever, *Een Daad van Vrije Keuze*, 398.

¹³⁷ Zijlstra, *Per slot van rekening*, 158.

¹³⁸ Puchinger, *Dr. Jelle Zijlstra*, 101.

¹³⁹ Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands protestantisme (1800-heden), Collectie 590 Dr. J. Zijlstra, 1918-2001, doosnummer 5, verslag van gesprek 20 september 1962, J. Zijlstra, met president J.F. Kennedy.

¹⁴⁰ *Ibidem*.

volledige militaire krachten te mobiliseren.¹⁴¹ Zijlstra was zeer onder de indruk van dit gesprek. Het bevestigde voor hem ‘dat de overdracht van Nieuw-Guinea aan Indonesië internationaal-politiek onvermijdelijk was geweest. Voor Nederland vormde het de onafwendbare afloop van een pijnlijk dekolonisatieproces.’¹⁴²

Zijlstra’s positie in het kabinet

Pragmatisch als hij was, was Zijlstra persoonlijk zeer negatief over het behouden van Nieuw-Guinea en het tot zelfstandigheid brengen van de Papoea’s, omdat hij inzag dat dit project gedoemd was te mislukken.¹⁴³ Het opbouwen van de politieke infrastructuur zou nog geruime tijd in beslag nemen, en tijd was het juist waar het aan ontbrak. Enkele malen probeerde hij in het kabinet de rekbaarheid van begrip zelfbeschikkingsrecht ter discussie te stellen om zo overdracht makkelijker te verantwoorden. Deze abstracte benadering van het probleem werd door het overgrote deel van zijn collega’s niet op prijs gesteld.¹⁴⁴ Daarnaast had Zijlstra financieel-economische redenen om voor overdracht van Nieuw-Guinea te zijn. Hij realiseerde zich dat Nieuw-Guinea een blok aan het been was dat het economisch verkeer tussen Nederland en Indonesië verhinderde.¹⁴⁵ In het regeerakkoord van het kabinet-De Quay, dat in mei 1959 aantrad, stond echter dat Nieuw-Guinea geen onderwerp van onderhandeling mocht worden, ‘en daar hebben wij ons aan gehouden’.¹⁴⁶ In eerste instantie in ieder geval, want Zijlstra, die in dit kabinet aantrad als minister van Financiën, zou al gauw de mening tentoonspreiden dat Nieuw-Guinea moest worden afgestaan omdat Nederland in een uitzichtloze en internationaal gezien geïsoleerde positie terecht was gekomen.¹⁴⁷ Dit had onder andere te maken met de voortgaande dekolonisatie. In juni 1960 merkte hij op dat er ‘op den duur geen koloniën’ meer zouden zijn.¹⁴⁸ Het Afro-Aziatische blok in de VN werd hierdoor steeds sterker en de tegenstand tegen kolonisatie groter, waardoor het hem duidelijk werd dat Nederland een strijd tegen de klok aan het voeren was.¹⁴⁹ Zijlstra stelde dat Nederland afhankelijk was van internationale ontwikkelingen en deze kennis in het beleid moest implementeren. ‘Wij zullen in onze binnenlandse politiek het

---

¹⁴¹ Ibidem.

¹⁴² Puchinger, *Dr. Jelle Zijlstra*, 104.

¹⁴³ Gase, ‘Interview met dr. Jelle Zijlstra’, 3.

¹⁴⁴ Kersten, *Luns*, 282.

¹⁴⁵ Jansen van Galen, *Ons laatste oorlogje*, 101.

¹⁴⁶ Gase, ‘Interview met dr. Jelle Zijlstra’, 3.

¹⁴⁷ Van der Maar en Meijer, *Herman van Roijen*, 351.

¹⁴⁸ Brouwer, ‘De Nieuw-Guineakwestie’, 155.

¹⁴⁹ Ibidem.

primaat van de wereldpolitiek moeten erkennen’, zo stelde hij in een rede over de beroering die in de ARP was ontstaan naar aanleiding van de stemming over de Nieuw-Guinea-akkoorden.¹⁵⁰

Vooraf na het falen van het plan-Luns, van tevoren al door Zijlstra voorspeld omdat hij de haalbaarheid ervan betwijfelde, moest Nederland door internationale druk vaart maken met de overdracht.¹⁵¹ Dit blijkt ook uit notities die hij maakte in de kantlijn van een brief over de eventuele mogelijkheden voor het verdere regeringsbeleid die hij eind 1961 van staatssecretaris Bot had ontvangen. Er staan opmerkingen zoals ‘welke mogelijkheden resten Luns thans nog?’ en ‘geen kostbare tijd meer te verliezen’.¹⁵² Hij kwam tot de conclusie dat de ‘enige optie is Nieuw-Guinea bij Indonesië te voegen’.¹⁵³ Door deze visie zou hij, zo stellen Van der Maar en Meijer, zich ontpoppen tot de voorman van het pragmatische blok in het kabinet.¹⁵⁴ Dit heeft waarschijnlijk alles te maken met Zijlstra’s neiging zich nadrukkelijk te keren tegen emoties en het zich beroepen op het geweten in de politiek. In gesprek met historicus George Puchinger stelde hij dat men altijd dubbel op zijn hoede moest zijn ‘als politici expliciet hun geweten gaan aanroepen’.¹⁵⁵ Op deze wijze kwamen Zijlstra en zijn medestanders lijnrecht tegenover de principiëlen te staan die om morele redenen tot het uiterste wilden gaan om de Papoea’s te beschermen.

Zijlstra erkende dat niet alle ministers op één lijn zaten, wat leidde tot grote meningsverschillen en daarmee gepaard gaande spanningen in de ministerraad.¹⁵⁶ Zijlstra beweerde dat als het plan-Bunker niet geaccepteerd zou worden, de Papoea’s nog slechter af zouden zijn.¹⁵⁷ Zijn collegaministers kwamen niet allemaal even snel tot het inzicht dat Nieuw-Guinea een verloren zaak was. In het interview met Gase nam hij echter zijn oud-collega’s in bescherming door niet specifiek te zeggen wie van hen zoveel tijd nodig hadden om tot dit besef te komen. Evenmin gaf hij commentaar op de vertraging die dat met zich meebracht. Hij stelde dat het kabinet de hele periode had getracht de eenheid naar buiten toe te bewaren. ‘Achteraf heb ik nooit de behoefte

---

¹⁵⁰ Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands protestantisme (1800-heden), Collectie 590 Dr. J. Zijlstra, 1918-2001, doosnummer 3, verslag van een toespraak 24 november 1962, J. Zijlstra.

¹⁵¹ Van der Maar en Meijer, *Herman van Roijen*, 371.

¹⁵² Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands protestantisme (1800-heden), Collectie 590 Dr. J. Zijlstra, 1918-2001, doosnummer 15, notities in kantlijn van brief 20 december 1961, staatssecretaris Th. H. Bot, aan J. Zijlstra.

¹⁵³ *Ibidem*.

¹⁵⁴ Van der Maar en Meijer, *Herman van Roijen*, 378, 399, 404.

¹⁵⁵ Puchinger, *Dr. Jelle Zijlstra*, 89-90.

¹⁵⁶ *Ibidem*, 98.

¹⁵⁷ Drooglever, *Een Daad van Vrije Keuze*, 453.

gevoeld, die eenheid naar buiten toe te doorbreken,' stelde hij, ondanks dat hij aftreden overwoog toen de eerste doden vielen.¹⁵⁸ Dat hij niet aftrad kwam omdat hij inzag dat oplossing van zo een ernstig vraagstuk solidariteit vereiste en omdat de onderlinge persoonlijke relaties uitstekend waren. Dit gold ook voor de relatie tussen Zijlstra en Luns.¹⁵⁹ Ook in zijn memoires, die hij uitbracht toen hij en al zijn collega-ministers al lang en breed met pensioen waren, bleef hij diplomatiek. Hij gaf geen expliciete informatie, liet zich niet verleiden tot het geven van concrete voorbeelden of het noemen van namen, maar zei wel dat hij als minister niet altijd volledig was geïnformeerd. Hij uitte dus wel indirect commentaar op Luns.¹⁶⁰ Kersten stelt dat Zijlstra er niet voor terugschrok om Luns op zijn niet-coöperatieve gedrag te wijzen.¹⁶¹ Daarnaast was hij het niet alleen over de Nieuw-Guineacrisis met Luns oneens, ook over andere kwesties botsten ze regelmatig.¹⁶² In zijn memoires benadrukt hij echter voornamelijk het bedrukte gevoel waarmee het kabinet achterbleef doordat het een weerloze bevolking in de steek moest laten.¹⁶³

Reflecties op een stormachtige periode

Nieuw-Guinea, zo reflecteert Zijlstra, was het kernpunt van het Nederlandse buitenlandbeleid in de jaren 1961 en 1962. Daarmee werd het tevens het stormachtige centrum van de binnenlandse politiek.¹⁶⁴ Daar de tijd Nederland niet gunstig gezind was, moest Nederland inbinden en Nieuw-Guinea overdragen. Door zijn zakelijke instelling stond het voor Zijlstra vast dat de belangen van de Papoea's niet moesten worden behartigd ten koste van Nederland.¹⁶⁵ Toen er Nederlandse soldaten omkwamen bleek des te meer dat hij niet overtuigd was van de rechtvaardigheid van de zaak. Desondanks viel de afwikkeling van de kwestie hem zwaar. Ondanks dat Zijlstra het gebruik van emoties in de politiek schuwde, liet de Nieuw-Guineacrisis hem niet koud. 'Van alle problemen die ik als minister ooit heb meegemaakt heeft het mij verreweg het

---

¹⁵⁸ Gase, 'Interview met dr. Jelle Zijlstra', 3; Zijlstra, *Per slot van rekening*, 155.

¹⁵⁹ Gase, 'Interview met dr. Jelle Zijlstra', 7.

¹⁶⁰ Zijlstra, *Per slot van rekening*, 155.

¹⁶¹ Kersten, *Luns*, 301.

¹⁶² Ibidem, 207, 158, 302.

¹⁶³ Zijlstra, *Per slot van rekening*, 159.

¹⁶⁴ Puchinger, *Dr. Jelle Zijlstra*, 98.

¹⁶⁵ Penders, *The West New Guinea debacle*, 331.

diepst beroerd', zo stelt hij in zijn memoires.¹⁶⁶ Uit het interview met Gase blijkt dat hij zeer opgelucht was toen de crisis eindelijk was bezworen.¹⁶⁷

Vele jaren later, hij had de politiek al lang verlaten en had net afstand gedaan van zijn functie als president van de Nederlandsche Bank, bezocht hij in 1983 Indonesië, samen met zijn vrouw. Hij hield een lezing voor centrale-bankpresidenten van Zuidoost-Aziatische landen. Eenmaal daar zocht hij contact met Anak Agung die hij nog kende van de conferentie in Genève. Die nodigde Zijlstra bij hem thuis uit voor een kopje thee, waarna ze wat napraatten over de kwestie. Toen maakte Anak Agung een opmerking die Zijlstra nooit heeft vergeten. "Het probleem met jullie staatslieden was," zei hij, "dat zij niet groot genoeg van stuk waren over jullie polderdijken heen te kunnen zien."¹⁶⁸ Dat Zijlstra deze opmerking als trefzeker beschouwde, duidt erop dat hij van mening was dat nationale belangen in Luns' Nieuw-Guineabeleid de boventoon voerden. Voor Zijlstra was het internationale perspectief van groter belang.

Conclusie

De internationale druk om Nieuw-Guinea los te laten en uitblijvende steun van de VS waren Zijlstra's belangrijkste argumenten om voor overdracht te pleiten. Daarnaast was hij er zich als econoom ten zeerste van bewust dat behoud van Nieuw-Guinea de handel met Indonesië in de weg stond. Ook vond hij dat een oorlog voorkomen moest worden, met name om slachtoffers aan Nederlandse zijde te voorkomen. Kritiek op Luns en afname van de steun voor het kabinet speelden voor Zijlstra een minder grote rol omdat hij de eenheid in het kabinet wilde bewaren.

Door zijn realistische kijk op de ontwikkelingen formuleerde hij zijn argumenten net iets scherper dan de meeste van zijn in hoofdstuk twee besproken collega's. Zijn wetenschappelijke en rationele benadering zorgde ervoor dat hij focuste op de belangen van Nederland op de lange termijn en oog had voor het internationale perspectief. Het scheelde dat hij, in tegenstelling tot veel collegaministers, geen bijzondere band met Nederlands-Indië of Nieuw-Guinea had. Omdat politieke, rationele en pragmatische overwegingen voor Zijlstra de doorslag gaven om Nieuw-Guinea los te laten kan worden gesteld dat de dekolonisatie vanuit zijn optiek geen traumatische ontwikkeling is geweest.

---

¹⁶⁶ Zijlstra, *Per slot van rekening*, 155.

¹⁶⁷ Gase, 'Interview met dr. Jelle Zijlstra'.

¹⁶⁸ *Ibidem*, 159.

Tot slot

Dankzij Nieuw-Guinea kon Nederland, met Joseph Luns voorop, de illusie in stand houden dat het een koloniale mogendheid in Azië was. Dit was echter slechts van korte duur; de koloniale fantasie werd ingehaald door de internationale werkelijkheid. Waar het kabinet-De Quay bij haar aantreden in 1959 het afstaan van Nieuw-Guinea nog ontoelaatbaar had genoemd, was men vanaf 1960 gedwongen stapsgewijs te accepteren dat Nederland de Papoea's los moest laten. De Nieuw-Guineakwestie leidde tot grote verdeeldheid, zowel in het kabinet, in de Kamer als binnen de partijen zelf, waardoor Nieuw-Guinea het belangrijkste onderwerp werd in het Nederlandse buitenlandbeleid. Deze tweespalt, en het beleid van Luns, waren de oorzaak van trage besluitvorming en achterhaald beleid.

In dit onderzoek heb ik laten zien hoe Luns tot in de meest recente literatuur, namelijk Luns' biografie van Albert Kersten, wordt gezien als iemand die leed aan een dekolonisiatetrauma. Kort na de Nieuw-Guineacrisis is door Lijphart de conclusie getrokken dat Luns' trauma een nationaal trauma was. Lang is daar door niemand aan getornd. Kritische auteurs zoals Gase, Penders, Raben en Kuitenbrouwer hebben inmiddels betoogd dat het maar zeer de vraag was of er van een collectief trauma sprake was. In dit essay heb ik, met deze auteurs, getracht aan te tonen dat er meer verhalen zijn over de Nederlandse dekolonisatie dan enkel het verhaal van Luns. Waar Luns de reeds vervlogen mondiale status van Nederland wilde voortzetten en reputatieschade voorkomen, bleek dat er zelfs bij een aanzienlijk aantal politieke kopstukken, die bij de besluitvorming betrokken waren, geen sprake was van een trauma. Veel politici wilden Nieuw-Guinea namelijk helemaal niet behouden. Zij hadden daarvoor argumenten als de verslechterende betrekkingen met Indonesië, afnemende internationale steun en het voorkomen van een gewapend conflict. Door middels een casestudy een van Luns' tegenstanders, Jelle Zijlstra, afzonderlijk te bespreken, heb ik dit in meer detail gedemonstreerd. Zijlstra's wetenschappelijke achtergrond droeg bij aan zijn pragmatische instelling. Hierdoor had hij tevens oog voor de internationale situatie die de positie van Nederland onhoudbaar maakte. Daarom kan met de argumenten van Zijlstra en andere critici worden gesteld dat de dekolonisatie minder invloed heeft gehad op de nationale identiteit dan in veel bijdragen naar voren komt en het trauma niet collectief was.

Biografisch onderzoek naar critici op het kabinetsbeleid, en dan vooral critici in het kabinet en de Tweede Kamer, blijkt een relevante benadering. Door een combinatie van karaktereigenschappen, politieke idealen en visie op de crisis te analyseren kan een gedegen en vernieuwende visie op de Nieuw-Guineacrisis worden gegeven. De uitkomst van de analyse geeft tevens een goede indicatie of de afwezigheid van een trauma bij Zijlstra en de andere critici persoonlijk was of dat het een breder gedragen gevoel in de Nederlandse samenleving was en Nederland derhalve niet aan een dekoloniatetrauma leed. Een breder onderzoek naar andere critici en hun argumenten zou het beeld over de Nieuw-Guineacrisis verder kunnen nuanceren en completeren.

Uit dit onderzoek komt naar voren dat niet alle Nederlandse beleidsmakers krampachtig vasthielden aan het koloniale verleden. Sommigen, zoals Zijlstra, keken naar de toekomst en zagen in dat daar geen plaats was voor koloniale overheersing. Daarom was na de overdracht het overheersende gevoel van Zijlstra en andere critici, naast het besef de Papoea's in de steek gelaten te hebben, vooral opluchting. Opluchting dat een oorlog was voorkomen en dat men nu eindelijk vooruit kon. Deze opluchting zal ongetwijfeld hebben bijgedragen aan de genezing, voor zover er echt sprake was van een trauma. Traumatisch was ongetwijfeld eerder de moeizame afwikkeling van de crisis.

Literatuurlijst

Bronnen

Gase, Ronald, 'Interview met dr. Jelle Zijlstra', *Vrij Nederland*, (versie 4 januari 1986), <http://www.gase.nl/Ronald/papua.htm> (9 maart 2017).

Gase, Ronald, 'Interview met mr. Th.H. Bot over Nieuw-Guinea', (versie 19 juni 1984), <http://www.gase.nl/Ronald/papua.htm> (9 maart 2017).

Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands protestantisme (1800-heden), Collectie 590 Dr. J. Zijlstra, 1918-2001, doosnummer 3, verslag van een lezing 15 februari 1962, F.J.F.M. Duynstee over Nieuw-Guinea in Wageningen bij de katholieke studentenvereniging Sint Franciscus Averius.

Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands protestantisme (1800-heden), Collectie 590 Dr. J. Zijlstra, 1918-2001, doosnummer 3, verslag van een toespraak 24 november 1962, J. Zijlstra.

Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands protestantisme (1800-heden), Collectie 590 Dr. J. Zijlstra, 1918-2001, doosnummer 5, verslag van gesprek 20 september 1962, J. Zijlstra, met president J.F. Kennedy.

Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands protestantisme (1800-heden), Collectie 590 Dr. J. Zijlstra, 1918-2001, doosnummer 15, brief 9 juni 1961, F.J.F.M. Duynstee, aan minister-president, ministers en staatssecretarissen.

Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands protestantisme (1800-heden), Collectie 590 Dr. J. Zijlstra, 1918-2001, doosnummer 15, mogelijke scenario's geschetst door ministers en staatssecretarissen januari 1961, E. Toxopeus over Nieuw-Guinea.

Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands protestantisme (1800-heden), Collectie 590 Dr. J. Zijlstra, 1918-2001, doosnummer 15, notities in kantlijn van brief 20 december 1961, staatssecretaris Th. H. Bot, aan J. Zijlstra.

Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands protestantisme (1800-heden), Collectie 590 Dr. J. Zijlstra, 1918-2001, doosnummer 18, aantekeningen april 1962, J. Zijlstra tijdens vergadering ministerraad.

Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands protestantisme (1800-heden), Collectie 590 Dr. J. Zijlstra, 1918-2001, doosnummer 18, brief 3 februari 1962, F.J.F.M. Duynstee, aan J. de Quay.

Nationaal Archief, Den Haag, Collectie 282 Dr. J.H. van Roijen, 1940-1989, nummer toegang 2.21.183.70, inventarisnummer 55, brief 28 november 1962, J.H. van Roijen, aan Europees Commissaris EURATOM 'Maan', dr. E.M.G.A. Sassen.

Nationaal Archief, Den Haag, Collectie 616 Dr. C.L. Patijn, 1940-1999, nummer toegang 2.21.302, inventarisnummer 1, brief 17 november 1952, C.L. Patijn, aan directeur generaal Economisch en Militair Hulpprogramma op het ministerie van Buitenlandse Zaken Ernst van der Beugel, New York.

Nationaal Archief, Den Haag, Collectie 616 Dr. C.L. Patijn, 1940-1999, nummer toegang 2.21.302, inventarisnummer 2, telegram 1 februari 1950, C.L. Patijn, aan Nederlands diplomaat in Washington Herman van Roijen.

Nationaal Archief, Den Haag, Collectie 616 Dr. C.L. Patijn, 1940-1999, nummer toegang 2.21.302, inventarisnummer 2, telegram 5 juni 1956, C.L. Patijn, aan Directeur-Generaal Indonesië C.W.A. Schürmann.

Nationaal Archief, Den Haag, Collectie 616 Dr. C.L. Patijn, 1940-1999, nummer toegang 2.21.302, inventarisnummer 21, brief 8 augustus 1956, C.L. Patijn, aan zendingspredikant in Indonesië J. Verkuyl.

Nationaal Archief, Den Haag, Collectie 616 Dr. C.L. Patijn, 1940-1999, nummer toegang 2.21.302, inventarisnummer 21, juli 1958, rapport van Wiardi Beckman Stichting over de Nieuw-Guineakwestie.

Nationaal Archief, Den Haag, Collectie 616 Dr. C.L. Patijn, 1940-1999, nummer toegang 2.21.302, inventarisnummer 21, memorandum Den Haag 25 april 1952.

Nationaal Archief, Den Haag, J.M.A.H. Luns, 1911-2002, nummer toegang 2.21.351, inventarisnummer 385, brief 20 februari 1961, F.J.F.M. Duynstee, aan minister van Buitenlandse Zaken J.M.A.H. Luns.

Bronnenuitgaven

Puchinger, G., *Dr. Jelle Zijlstra : Gesprekken en Geschriften* (Naarden 1979).

Zijlstra, Jelle, *Per slot van rekening : memoires* (Amsterdam 1992).

Literatuur

Bos, Anne, Johan van Merriënboer en Jacco Pekelder, 'Het parlement', in: Carla van Baalen en Jan Ramakers (red.), *Het kabinet Drees III 1952-1956* (Nijmegen-Den Haag 2001) 55-146.

Brouwer, Jan Willem en Johan van Merriënboer, 'Lopende en onomstreden zaken', in: Jan Willem Brouwer en Peter van der Heiden (red.), *Het kabinet Drees IV en het kabinet Beel II 1956-1959* (Nijmegen-Den Haag 2004) 103-141.

Brouwer, Jan Willem, 'De Nieuw-Guineakwestie', in: Jan Willem Brouwer en Jan Ramakers (red.), *Het kabinet-De Quay 1959-1963 : Regeren zonder rood* (Nijmegen-Amsterdam 2007) 149-246.

Drooglever, P.J., *Een Daad van Vrije Keuze : De Papoea's van westelijk Nieuw-Guinea*

en de grenzen van het zelfbeschikkingsrecht (Den Haag 2005).

Gase, Ronald, *Misleiding of zelfbedrog : Een analyse van het Nederlandse Nieuw Guinea-beleid aan de hand van gesprekken met betrokken politici en diplomaten* (Baarn 1984).

Geus, Pieter B.R. de, *De Nieuw-Guinea Kwestie. Aspecten van buitenlands beleid en militaire macht* (Leiden 1984).

Goor, J. van, *De Nederlandse koloniën : Geschiedenis van de Nederlandse expansie 1600-1975* (Den Haag 1994) .

Hellema, Duco, *Nederland in de wereld : De buitenlandse politiek van Nederland* (Houten 2014).

Jansen van Galen, John, *Ons laatste oorlogje : Nieuw Guinea. De Pax Neerlandica, de diplomatieke kruistocht en de vervlogen droom van een Papoea-natie* (Weesp 1984).

Kennedy, James C., *Nieuw Babylon in aanbouw : Nederland in de jaren zestig* (Meppel 1995).

Kersten, Albert, 'Het vodje van Dulles 1958-1962 : Amerikaanse steun of een dagdroom van Luns?' (Leiden 2005).

Kersten, Albert, *Luns : Een politieke biografie* (Amsterdam 2010)

Kessel, Alexander van, 'Zijlstra, Jelle (1918-2001)', *Biografisch Woordenboek van Nederland* (versie 12 november 2013), <http://resources.huygens.knaw.nl/bwn1880-2000/lemmata/bwn6/zijlstra> (11 maart 2017).

Kuitenbrouwer, Maarten, *De ontdekking van de Derde Wereld : Beeldvorming en beleid in Nederland 1950-1990* (Den Haag 1994).

Kuitenbrouwer, Vincent, 'Beyond the 'Trauma of Decolonisation': Dutch Cultural Diplomacy during the West New Guinea Question (1950-1962)', *The journal of Imperial and Commonwealth History* 44 (2016) 2, 306-327.

Lijphart, Arend, *The trauma of decolonization : the Dutch and West New Guinea* (New Haven 1966).

Maar, Rimko van der, en Hans Meijer, *Herman van Roijen, 1905-1991 : een diplomaat van klasse* (Amsterdam 2013).

Merriënboer, Johan van, en Jacco Pekelder, 'Brede basis in een noodwoning. Verkiezingen, formatie en samenstelling van het kabinet-Drees IV', in: Jan Willem Brouwer en Peter van der Heiden (red.), *Het kabinet Drees IV en het kabinet Beel II 1956-1959* (Nijmegen-Den Haag 2004) 1-56.

Parlement & Politiek, 'Anti-Revolutionaire Partij (ARP)' (versie onbekend), http://www.parlement.com/id/vh8lnhrogvuw/anti_revolutionaire_partij_arp (12 maart 2017).

Penders, Christiaan L.M., *The West New Guinea debacle : Dutch decolonisation and Indonesia, 1945-1962* (Honolulu 2002).

Pijpers, Alfred E., 'Dekolonisatie, compensatiedrang en de normalisering van de Nederlandse buitenlandse politiek', in: N.F.C. van Sas (red.), *De kracht van Nederland* (Haarlem 1991) 204-218.

Righart, Hans, *Het einde van Nederland? Kenteringen in politiek, cultuur en milieu* (Utrecht 1992).

Raben, Remco, 'Nederland en de (post)koloniale wereld', in: Jacco Pekelder, Remco Raben en Mathieu Segers (red.), *De wereld volgens Nederland : Nederlandse buitenlandse politiek in historisch perspectief* (Amsterdam 2015) 152-173.

Raben, Remco, 'Postkoloniaal Nederland', *Internationale Spectator* (2000) 7/8, 359-364.

Sas, Niek C.F. van, 'De kracht van Nederland: nationaliteit en buitenlands beleid', in: N.F.C. van Sas (red.), *De kracht van Nederland* (Haarlem 1991) 9-15.

Veer, Paul van 't, 'De dekolonisatie en de Nederlandse buitenlandse politiek', in: N.F.C. van Sas (red.), *De kracht van Nederland* (Haarlem 1991) 192-204.

Wesseling, H.L., *Indië verloren, rampspoed geboren : en andere opstellen over de geschiedenis van de Europese expansie* (Amsterdam 1988).